

**KUCHUNGUZA DHIMA ZA NYIMBO ZA NGOMA YA KIBATI MKOWA  
WA KUSINI PEMBA**

**HALIMA SALEH RASHID**

**TASNIFU ILIYOWSILISHWA IKIWA NI SEHEMU YA MASHARTI YA  
KUPATIWA SHAHADA YA UZAMILI YA KISWAHILI (FASIHI) YA  
CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA**

**2016**

**ITHIBATI**

Aliyetia saini hapa chini anathibitisha kuwa ameisoma kazi hii na anapendekeza kuwa Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania kukubali kupokea tasnifu hii inayoitwa: **“Kuchunguza Dhima za Nyimbo za Ngoma ya Kibati Mkowa wa Kusini Pemba”** na kupendekeza ikubaliwe kwa minajili ya kutunukiwa shahada ya Uzamili ya Kiswahili (Fasihi) ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.

.....  
Profesa, Dkt, Sk, Mwl. T.Y.S.M Sengo  
(Msimamizi)

.....  
Tarehe

**HAKIMILIKI**

Hairuhusiwi kuiga au kunakili kwa namna yoyote ile Tasnifu hii kwa ajili yoyote kama vile Kieletroniki, Kurudufu nakala, Kurekodi au njia yoyote nyingine bila ya idhini ya Mwandishi au Chuo Kikuu Huria Kwa Niaba.

## **TAMKO**

Mimi, **Halima Saleh Rashid**, ninathibitisha kwamba, tasnifu hii ni kazi yangu halisi mwenyewe na haijawahi kuwasilishwa katika Chuo Kikuu kingine chochote kwa ajili ya kutunukiwa Shahada kama hii au nyengine yoyote.

.....  
Saini

.....  
Tarehe

**TABARUKU**

Napenda kutabaruku kazi hii kwa wazazi wangu, mume wangu na watoto wangu.

## **SHUKURANI**

Shukrani zangu za dhati nazitoa kwa Mwenyezi Mungu (Allah) S.W Muumba wa Mbingu na Ardhi na vyote, kwa kunipa uwezo na afya njema kwa kuweza kuikamilisha kazi hii.

Pili napenda kutoa shukrani maalumu kwa Prof. Dr. Sheikh Tigiti S.Y.M Sengo, aliyeniongoza kushika hatamu ya usimamizi wa kazi hii. Hakusita wala kuchoka kunishauri na kunirekebisha kazi hii mpaka ilipokamilika.

Tatu shukrani zangu za upendo maalumu ziwaandee Mume wangu na watoto wangu, ambao wamenivumilia kwa muda wote kwa kutokuwa pamoja nao wakati nikiifanya kazi hii.

Aidha ninawashukuru wote walioshiriki, moja kwa moja, na kwa namna yoyote ile, katika kukamilisha kazi hii. Namuomba Mwenyezi Mungu awabariki na awape afya njema na maisha marefu. Amin

## **IKISIRI**

Nyimbo za ngoma ya Kibati ni nyimbo maarufu sana visiwani Zanzibar. Asili ya nyimbo hizo ni kutoka kisiwani Pemba, katika Mkoa wa Kusini, Wilaya ya Mkoani katika kiambo cha Chokocho Michenzani. Nyimbo hizo zimekuwa maarufu sana na zinaendelea kupendwa kutwa kucha. Utafiti huu umefanywa, kuchunguza dhima zinazopatikana katika nyimbo hizo. Data zilichambuliwa kwa kutumia mkabala wa kimaelezo na wa kidhamira. Nadharia ya dhima na kazi na Nadhariaya simiotiki, zilitumika katika kutimiza lengo la utafiti huu. Matokeo ya utafiti yameonyesha kwamba, dhima zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati zimeweza kuakisi hali halisi ya maisha ya Wazanzibari katika Nyanja zote za maisha Kisiaasa, kiutamaduni, Kiuchumi na Kijamii. Aidha matokeo ya utafiti yameaonesha kwamba, mbinu za kisanaa zilizotumiwa na watunzi wa nyimbo za ngoma ya Kibati zimesheheni mafumbo, taswira, semi pamoja na matumizi ya lugha ya ishara. Kwa mfano wimbo wa Samaki wa Pono, utamu wa Ndizi, Mkate wa Mayai, Danganyayo zote zimejaa matumuzi ya taswira, semi, ishara na mafumbo.

## YALIYOMO

<b>ITHIBATI.....</b>	<b>ii</b>
<b>HAKIMILIKI.....</b>	<b>iii</b>
<b>TAMKO .....</b>	<b>iv</b>
<b>TABARUKU .....</b>	<b>v</b>
<b>SHUKURANI .....</b>	<b>vi</b>
<b>IKISIRI .....</b>	<b>vii</b>
<b>ORODHA YA VIAMBATANISHO.....</b>	<b>xi</b>
<b>SURA YA KWANZA.....</b>	<b>1</b>
<b>UTANGULIZI.....</b>	<b>1</b>
1.1 Utangulizi .....	1
1.2 Usuli wa Mada .....	1
1.3 Tatizo la Utafiti .....	3
1.4 Lengo la Jumla .....	3
1.4.1 Malengo Mahasusi .....	3
1.5 Maswali ya Utafiti .....	4
1.6 Umuhimu wa Utafiti.....	4
1.7 Eneo la Utafiti .....	4
1.8 Vikwazo vya Utafiti .....	5
1.9 Utatuzi wa Vikwazo .....	5
1.10 Hitimishi.....	6



<b>SURA YA PILI.....</b>	<b>7</b>
<b>UTALII WA KAZI TANGULIZI NA MKABALA WA KINADHARIA .....</b>	<b>7</b>
2.1 Utangulizi .....	7
2.2 Maana ya Nyimbo .....	7
2.3 Utalii wa Kazi Tangulizi Kuhusu Nyimbo.....	10
2.4 Kazi Mahususi kuhusu Nyimbo za Zanzibar .....	11
2.5 Muhtasari.....	16
2.6 Mkabala wa Kinadharia .....	16
2.6.1 Nadharia ya Dhima na Kazi .....	16
2.6.2 Nadharia ya Simiotiki.....	17
2.7 Muhtasari.....	18
<b>SURA YA TATU .....</b>	<b>20</b>
<b>MBINU NA VIFAA VYA UTAFITI .....</b>	<b>20</b>
3.1 Utangulizi .....	20
3.2 Eneo la Utafiti .....	20
3.3 Aina za data zilizokusanywa .....	20
3.3.1 Data za Msingi .....	20
3.3.2 Data za Upili .....	21
3.4 Watafitiwa .....	21
3.5 Ukusanyaji wa Data .....	22
3.6 Mahojiano ya Ana Kwa Ana .....	22
3.7 Uchambuzi wa Nyaraka .....	23
3.8 Mtafiti Msaidizi.....	24
3.9 Vifaa vya utafiti.....	24

3.10	Maadili ya Utafiti .....	24
3.11	Hitimisho .....	24
<b>SURA YA NNE.....</b>		<b>26</b>
<b>UCHAMBUZI NA UWASILISHAJI WA DATA ZA UTAFITI.....</b>		<b>26</b>
4.1	Utangulizi .....	26
4.2	Uchambuzi wa Data .....	26
4.4	Mbinu za Kisanaa za Nyimbo za Ngoma ya Kibati .....	35
4.5	Misemo.....	36
4.6	Matumizi ya Taswira.....	39
4.8	Hitimishi.....	47
<b>SURA YA TANO .....</b>		<b>48</b>
<b>MUHTASARI, HITIMISHI NA MAPENDEKEZO .....</b>		<b>48</b>
5.1	Utangulizi .....	48
5.2	Muhtasari.....	48
5.3	Hitimishi.....	49
5.4	Mapendekezo .....	50
5.5	Mapendekezo ya Utafiti Ujao.....	50
5.6	Mapendekezo kwa Wasani.....	51
5.7	Mapendekezo kwa Serikali .....	51
<b>MAREJELEO .....</b>		<b>52</b>
<b>VIAMBATANISHO.....</b>		<b>58</b>

## **ORODHA YA VIAMBATANISHO**

Kiambatanishi 1: Nyimbo za Ngoma ya Kibati .....	58
Kiambatanishi 2: Masuali ya Wahojiwa .....	64

## **SURA YA KWANZA**

### **UTANGULIZI**

#### **1.1 Utangulizi**

Sura hii imeelezea vipengele vifuatavyo: Usuli wa maada ya utafiti, tatizo la utafiti, lengo la jumla la utafiti, maalengo mahsusi ya utafiti, maswala ya utafiti umuhimu wa utafiti, eneo la utafiti, vikwazo vya utafiti, utatuzi wa vikwazo hivyo na mwisho hitimishi.

#### **1.2 Usuli wa Mada**

Miongoni mwa mambo yanayojenga utamaduni wa jamii ni pamoja na sanaa. Sanaa inazungumzia mambo mengi ikiwemo fasihi simulizi, ndani yake imejumuisha vipera Kama vile nyimbo, mashairi, vitendawili na semi. Nyimbo ni utanzu mkongwe wa fasihi simulizi, umuhimu wake unatokana na ukweli kwamba nyimbo zina dhima maalumu, kama vile kuonya, kuadilisha. Pia ni hazina ya maarifa katika nchi.

Nyimbo zimechipuka kutokana na ushairi simulizi na ndiyo maana huwa ni vigumu sana kueleza nyimbo bila ya kugusa ushairi. Miruko (2001) anasema Ushairi (Nyimbo) ni maneno yanayoeleza hisia nzito za binaadamu, fikra na mawazo yanayopangwa kwa mpango maalumu uitwao beti. Kimantiki nyimbo haziwezi kumalizika kwenye mpangilio mzuri wa maneno tu, bali nyimbo ni sanaa ya lugha lazima maneno yanapoelezea hizo hisia na fikra yawe mateule yaliyofinyangwa na kusukwa kwa nidhamu maalumu unaompendezesha muimbaji na kumfurahisha msikilizaji. Nyimbo zina umuhimu mkubwa kwa maisha ya jamii, huambatana na

matokeo tofauti kama vile matukio ya sherehe za jando na unyago, harusi, mikutano ya siasa kulingana na mahitaji ya tukio. Kitu muhimu ni kuwa lazima nyimbo iwe ina ujumbe unaolenga jamii husika.

Said (2005), anasema kwamba nyimbo hazikutuwama, hubadilika kutoka kizazi hadi kizazi. Akiyafafanua maelezo yake anasema kuwa kabla ya kuingia watawala wa Kiarabu Zanzibar, wenyeji walikuwa na ngoma zao za asili kama vile Kibati, Msewe, Msondo na Maumbwa amabazo zilipendwa na kuthaminiwa. Pia zilikuwa ni utambulisho muhimu wa Wazanzibari kwa wakati huo hadi sasa.

Miongoni mwa nyimbo zinazopendekezwa na kutoa utambulisho kwa Wanzanzibari ni nyimbo za ngoma ya Kibati. Nyimbo za ngoma ya Kibati kwa mujibu wa Bwana Bakari (2015) alieleza kua zimejiegemeza zaidi katika muundo na mtindo wa kijadi (Asili). Asili ya nyimbo hizi ni kutoka Mkowa wa kusini Pemba katika Wilaya ya Mkoani kijiji cha Chokocho Michenzani. Kwa kawaida nyimbo za ngoma ya Kibati huongozwa na manju (Muimbaji) ambae huwa na utaalamu na uwezo wa hali ya juu katika uimbaji na utungaji wa papo kwa papo kulingana na tukio au shighuli inayofanyika. Wakati wa uimbaji na uchezaji wa nyimbo za ngoma ya Kibati, wachezaji wote wa kiume akiwemo manju hubeba cherewa mikononi mwao ili kuwa kama kichapuzo cha ngoma hiyo.

Kwa mujibu wa msanii huyu, asili nyimbo za ngoma ya Kibati zilikuwa zikiimbwa kwa sherehe maalumu za mavuno na jando tu, kwa sasa nyimbo za ngoma ya Kibati hupigwa katika sherehe tafauti kama vile harusi, mikutano ya kisiasa na katika sherehe za Kiserekali na hata za watu binafsi. Nyimbo za ngoma ya kibati

zinaonekana kuwa maarufu sana visiwani Unguja na Pemba na zina zidi kukuwa siku hadi siku kutokana na umaarufu wa nyimbo hizi ndio nikaona ipo haja ya msingi ya kufanya utafiti wa kina katika kuchunguza dhima za nyimbo hizi za ngoma ya Kibati.

### **1.3 Tatizo la Utafiti**

Nyimbo za ngoma ya Kibati zimekuwa zikifanya kazi ya kusawiri maisha halisi ya jamii ya watu wa Visiwani na Waswahili kwa ujumla. Kutokana na kuisawiri jamii vilivyo, nyimbo hizo imekuwa ni chombo imara katika kujenga maadili kwa jamii. Kutokana na mchango mkubwa wa nyimbo hizi za ngoma ya Kibati wa kukuza na kujenga maadili ya jamii ndio maana mtafiti ameamua kufanya utafiti huu wa “Kuchunguza dhima zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati.

Watafiti wengi wamejaribu kufanya tafiti nyingi kuhusu nyimbo lakini hakuna hata mmoja ambaye amechunguza nyimbo za ngoma ya Kibati. Kwa hivyo utafiti huu umefanywa ili kuziba pengo hilo la kiutafiti kwa kuchunguza dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati Mkoa wa Kusini Pemba kiambo cha Chokocho Michenzani.

### **1.4 Lengo la Jumla**

Lengo la jumla la utafiti huu ni kuchunguza dhima za nyimbo za ngoma yakibati Mkoa wa Kusini Pemba kiambo cha Chokocho Michenzani.

#### **1.4.1 Malengo Mahasusi**

- (i) Kubainisha dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati Mkoa wa Kusini Pemba kiambo cha Chokocho Michenzani.

- (ii) Kuzichambua dhima za nyimbo hizo za ngoma ya Kibati.
- (iii) Kubainisha mbinu za kisanaa zilizotumika kufanikisha nyimbo za ngoma ya Kibati.

### **1.5 Maswali ya Utafiti**

Utafiti huu ulikuwa na jumla ya maswala matatu ambayo yanaendana na malengo mahasusi ili kukamilisha nia kuu ya utafiti huu. Maswala hayo ni haya yafuatayo.

- (i) Ni nyimbo zipi zinazoimbwa katika ngoma ya Kibati?
- (ii) Jee! Ni dhima gani zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati?
- (iii) Ni mbinu gani za kisanaa zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati?

### **1.6 Umuhimu wa Utafiti**

Utafiti huu ni muhimu kwa kuziba pengo lililopo, kwani hakuna mtafiti aliyechunguza dhima za nyimbo ya ngoma ya Kibati Zanzibar hadi hivi sasa.

- (i) Kazi hii itatumika kama marejeleo kwa watafiti wengine watakao taka kuendeleza sehemu nyengine ya utafiti huu.
- (ii) Utafiti huu utawasaidia watu kujua asili ya nyimbo za ngoma ya Kibati, ikiwa ni sehemu ya ngoma za asili za Wazanzibari.
- (iii) Matokeo ya utafiti huu yatatumika kama sehemu ya kubainisha pengo la maarifa ambalo litajazwa katika utafiti huu.

### **1.7 Eneo la Utafiti**

Kwa upande wa eneo la kijografia utafiti huu umefanyika katika Mkoa wa Kusini Pemba, Wilaya ya Mkoani, Kiambo cha Chokocho, kwa sababu hicho ndicho kiambo cha chimbuko la nyimbo za ngoma ya Kibati Zanzibar.

### **1.8 Vikwazo vya Utafiti**

Mtafiti wa utafiti huu amekabilaina na vikwazo katika kukamilisha kazi hii, miongoni mwa vikwazo hivyo ni kama:

- (i) Upatikanaji wa kazi tangulizi umekuwa kikwazo kikubwa, kwa sababu, si watu wengi waliofanya kazi hii.
- (ii) Uhaba wa wataalamu waliozifahamu nyimbo za ngoma ya Kibati. Hilo ni tatizo sugu. Mtafiti, alilazimika kuwatafuta wataalamu hao kwa gharama zote.
- (iii) Baadhi ya Watafitiwa hawakuwa tayari kufanya mahojiano na Mtafiti kwa madai ya kupatiwa Fedha ndio waweze kushiriki katika mahojiano na Mtafiti.

### **1.9 Utatuzi wa Vikwazo**

- (i) Uzee dawa, Wazee wachache wa Kijiji cha Chokocho ambao walizifahamu vilivyo nyimbo hizo za ngoma ya Kibati walisaidia vya kutosha ili Mtafiti aweze kukamilisha Utafiti huu.
- (ii) Kwa kuwa wataalamu ni wachache Mtafiti alilazimika kusafiri sehemu nyingi kutafuta wataalamu wa fasihi.
- (iii) Mtafiti aliweza kutoa Elimu ya umuhimu wa Utafiti anaoufanya kwa Watafitiwa wake. Aliwaeleza kuwa Utafiti anaoufanya ni wa Kitaaluma ambao utamuwezesha kutunukiwa Shahada ya Uzamili na hakuna faida yoyote ya kifedha anayoipata kutokana na Utafiti huu. Hivyo, baada ya kutolewa kwa Elimu hii baadhi ya Watafitiwa walikubali kufanya mahojiano na Mtafiti.



### **1.10 Hitimishi**

Katika Sura hii tumeeleza vipengele ambavyo vinaonesha haja ya kufanyika kwa utafiti huu. Tumejaribu kuonesha pengo la utafiti. Kimsingi, hakuna utafiti wa kina ambao umefanyika wa kuchunguza dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati. Hivyo, mtafiti akaona, iko hoja ya kufanya utafiti, ili kuziba pengo hilo la Kiutafiti.

## **SURA YA PILI**

### **UTALII WA KAZI TANGULIZI NA MKABALA WA KINADHARIA**

#### **2.1 Utangulizi**

Katika sura hii kumefanywa utalii wa kazi tangulizi kwa nia ya kupata maarifa ya Watafiti waliotangulia. Katika kuhakikisha hili tumeanza kwa kutazama wanataalimu watangulizi wanaeleza nini kuhusiana na maana ya nyimbo. Kisha tukaendelea na uchambuzi wa nyimbo za mada ya utafiti ambao ni nyimbo za ngoma ya Kibati ambazo ndizo tulizokusudia kuonyesha dhima zake.

Dhima ya Utalii wa maandishi ni mpangilio maalum unaoainisha na kuchambua nyaraka zenye taarifa zenye kuhusiana na mada ya utafiti. Utalii wa utafiti ni lazima uoneshe tatizo linalohusiana na tafiti nyengine zilizowahi kufanywa. Pia lazima umuhimu wa tatizo uwepo kama kuna tafiti nyingi zilizowahi kufanyika. Juius Caesar Enon (1998).

Kutokana na umuhimu wa Utalii wa maandishi, sura hii imeeleza juu ya maandishi yakiwamo makala, magazeti, vitabu na taarifa za utafiti wa wataalamu wa fasihi, ambazo zinahusiana na mada ya utafiti huu. Utalii wa kazi tangulizi utatujaza maarifa mengi kuhusu mada ya Utafiti na kutuwezesha kubaini pengo la Utafiti. Pia katika sura hii tumewasilisha nadharia kadha zilizotumika katika kuongoza uchambuzi wa data za Utafiti huu.

#### **2.2 Maana ya Nyimbo**

Waandishi wengi wamejaribu kuandika juu ya nyimbo tafauti wakiwa na malengo yao ambayo pia yameweza kutafautiana. Miongoni mwa waandishi hao ni hawa wafuatao: Msokile (1981) akimnukuu Freuchen (1962) amesema kwamba

Nyimbo ni mawazo yanayoimbwa na watu baada ya  
kusukumwa na nguvu maalumu. Mawazo hayo yanaweza  
kutolewa na hadhira katika mazungumzo ya kawaida....

Freuchen ameona kwamba wasanii huimba nyimbo baada ya kupata mguso fulani ndani ya jamii, lakini ameyahusisha mawazo hayo na mazungumzo ya kawaida. Wakati sanaa ya wimbo inatafautiana sana na mazungumzo ya kawaida kwa sababu ya umahiri wa matumizi ya lugha na vionjo vinavyoleta mvuto kwa jamii. Hivyo nyimbo si mazungumzo ya kawaida tu, bali ni maneno yenye sifa za kifasihi.

Materu (153) anafasili nyimbo ni aina ya ushairi unaoimbwa peke yake au kwa kuhusisha na ngoma au kucheza kwa waimbaji wake. Materu ameona kuwa nyimbo ni yale mashairi yenye kuimbika ambayo yanaweza kuhusishwa na vionjo vyengine au yasihusishwe na kionjo chochote, la msingi yawe yanaimbika tu. Pamoja na sifa hizi za nyimbo alizozibainisha pia nyimbo ni lazima izingatie lugha ya kisanaa na iwe inaeleza maisha ya watu katika jamii.

Aidha Nkwera (1978) amekwenda usoni zaidi kwa kusema kwamba nyimbo lazima iundwe na mambo mawili ambayo ni maneno na uwimbaji, na yawe yanamgusa mwanaadamu katika mazingira yake. Hivyo maneno ndiyo yanatoa ujumbe na uimbaji hupelekea kupatikana kwa burudani. Ama Msokile (1981:39) amekwenda mbele kidogo kwa kusema kwamba nyimbo lazima ifungamane na mambo matatu, ambayo ni wazo maalumu linaloelezwa kwa hadhira inayokusudiwa, sauti ambazo hutafautiana katika mwendo ama kuimbwa kwake na tatu nyimbo iwe na mpangilio maalumu. Lakini pamoja na mambo hayo bado nyimbo inatakiwa izingatie mahitaji

ya jamii kulingana na utamaduni husika. Bila ya kuzingatia utamaduni wa jamii inaweza kuleta athari mbaya kwa jamii.

Saidi (2005) amedai kwamba utanzu wowote wa fasihi zikiwemo nyimbo lazima ufungamane na matendo halisi ya jamii. Kwani sanaa hii ni zao halisi la jamii. Mtazamo huu wa Saidi hautofautiani sana na ule wa Msokile. Ama Mulokozi (1996), ameidhoofisha dhana ya nyimbo baada ya kudai kwamba, nyimbo ni kila kinachoimbwa. Yeye hakuzingatia sifa za fasihi, kwani si kila kinachoimbwa ni nyimbo. Mulokozi ameangalia maana ya nyimbo kijujuu tu, hakuzingatia kiundani vile vielezea vinavyojenga nyimbo kama vile muundo maalum, lugha ya kisanaa na utumiaji wa mitindo tafauti. Hivi havikuwa muhimu kwa Mulokozi ingawa ni muhimu kwa kuelezea maana ya nyimbo.

Kwa upande wa Hamadi na wenzake (1992), wanadai kwamba nyimbo ni mashairi mafupi ambayo hujitokeza katika sehemu nyingi za jamii. Nyimbo inaweza kuwa na beti moja au zaidi. Pia wanasema nyimbo hufungamana na utaratibu wa tungo za kishairi na katika nyimbo kuna sanaa ya maghani na upigwaji wa makofi.

Nae Kipuri (2000), amesogea juu kabisa kwa kusema kuwa ni lazima nyimbo zitumike na zielezee falsafa ya maisha ya watu wa jamii husika, utamaduni wao, historia yao na maendeleo yao. Kipuri amefanikiwa kuzihusisha nyimbo na mazingira halisi ya jamii, kwani siku zote wasanii kabla ya kuimba hutakiwa waitafiti jamii yao. Hivyo anasisitiza kwamba nyimbo zifuate mkondo wa maisha ya jamii ili zifikie lengo kuu la fasihi.

### **2.3 Utalii wa Kazi Tangulizi Kuhusu Nyimbo**

Mbilikile (2014) mtafiti aliyeandika juu ya nyimbo amezungumzia nyimbo za uchocheaji wa mabadiliko ya kijamii. Amezitumia zaidi nyimbo za ukimwi kuwa zimechukuwa nafasi kubwa na muhimu katika kuleta mabadiliko. Amesema kuwa nyimbo zinazoimbwa na Bongo Flewa namna zinavyoleta athari kubwa kwa jamii na kubadilika kitabia. Nyimbo hizo maudhui yake ni kutahadharisha jamii na ubaya wa janga la Ukimwi na namna unavyoambukizwa. Ameeleza dhamira za nyimbo hizo ikiwemo uzalendo katika jamii, malezi, ndoa na matabaka katika jamii.

Maelezo haya yanaonesha namna ya nyimbo zinavyoathiri jamii katika vipengele mbali mbali. Mbikile amejitahidi kueleza kuwa mabadiliko yanatokana na athari za nyimbo za Bongo Flewa. Utafiti huu wa Mbikile ulimsaidia mtafiti kuona jinsi ya nyimbo za Bongo Flewa zinavyo athiri jamii. Kwa upande wa utafiti huu mtafiti amefanyia uchunguzi dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati.

Mohamed (2014) katika tasnifu yake ameeleza kuhusu mchango wa nyimbo za ngoma ya Mdatu katika kudumisha maadili ya jamii ya watu wa Mafia. Maelezo yake yanaonesha kuwa nyimbo za Mdatu zina dhima kubwa katika jamii ikiwemo kuadilisha, kujenga uaminifu, kuwa na kauli nzuri katika ndoa, kuwaasa maharusi kuwa na matumizi mazuri ya fedha.

Nyimbo hizo zimeelezwa kuwa nyimbo za Mdatu huimbwa katika shughuli za watu wa Mafia, kama harusi, unyago, posa, siasa na kilimo. (Na kila moja hubeba dhima ya kuelimisha na kuonesha umuhimu wake katika jamii). Vile vile Mohamed amezungumzia kuhusu mchango wa nyimbo za ngoma ya Mdatu. Kazi hii

inahusuiana kwa kiasi fulani na utafiti huu. Kwa sababu inahusu upande wa maudhui ya nyimbo kwa kuchunguza mchango wa nyimbo, zilizotajwa uhusiano na athari. Hata hivyo kazi hii haiko sawa na uchunguzi huu Mtafiti amefanya utafiti wa kuchunguza dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati katika jamii ya Wanzibari.

#### **2.4 Kazi Mahususi kuhusu Nyimbo za Zanzibar**

Gora (2007), aliandika kuhusu nyimbo za uganga wa pepo katika eneo la Chaani Masingini. Alizungumzia mitindo ya nyimbo za uganga wa pepo. Ameeleza namna lugha inavyotumika kisanii zaidi ikiwa na wingi wa tamathali za semi zikiwemo sitiari, tashihisi na twasira. Gora amezungumzia nyimbo za uganga ambazo zinaimbwa Zanzibar.

Lakini yeye amezungumzia upande wa fani tu hakugusia upande wa vipengele vya maudhui. Katika kazi hii Mtafiti amejikita katika kuchunguza dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati, ambazo bado hazijafanyiwa uchunguzi. Traore (2002), alifanya utafiti kuhusu nyimbo za taarabu asili ya Zanzibar na kuonesha jinsi gani taarabu hizo zilivyokuwa zikiendeshwa katika harakati za maisha, kama vile kwenye sherehe za harusi, matamasha, kwenye shughuli za kisiasa na za kibiashara.

Pia, alionesha jinsi gani taarabu asilia zilivyolinda utamaduni wa Mswahili. Traore aliangalia zaidi upande wa maudhui, kama walivyofanya wataalamu wengi waliochunguza nyimbo za jadi zilizoimbwa Zanzibar. Mara nyingi waliyapa umuhimu zaidi maudhui na kuisahau fani. Hivyo tatizo la upande wa fani kutofanyiwa kazi za kutosha limeendelea kuwapo. Upo uhusiano wa nyimbo za taarabu alizozichagua Traore na nyimbo za ngoma ya Kibati ambazo utafiti huu

umezifanyia uchunguzi, zote ni nyimbo za jadi za Zanzibar. Lakini Traore hakuzungumzia upande wa dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati ambazo mtafiti ameona ipo haja azifanyie uchunguzi katika utafiti huu.

Salim (2009), alifanya utafiti kuhusiana na dhima ya nyimbo za daku kwa jamii ya Shehia ya Ole, Wilaya ya Wete, Mkoa wa Kaskazini Pemba. Yeye ameeleza kuwa nyimbo za ngoma za daku bado jamii ya watu wengi hawajazingatia umuhimu wake. Licha ya kuwa nyimbo hizo zinaeleza dhima kubwa ya kuchunga, kukosoa na kurekebisha maadili ya jamii. Salim alieleza kuwa amegundua nyimbo za daku zina muelekeo wa kotoweka, kwa vile watu wengi wa jamii ya Ole wanaonekana kuzipuuza na kuwavunja moyo waimbaji wa nyimbo hizo.

Kazi hiyo ya Salim inaonekana kuwa na uhusiano na kazi hii ya utafiti, kwa vile amezungumzia dhima za nyimbo hizo. Hata hivyo Salim amefanya uchunguzi wake kwa jamii ya watu wa Ole na hakuzungumzia sehemu nyengine. Katika uchunguzi huu wa nyimbo za ngoma ya Kibati, mtafiti amechunguza dhima za nyimbo hizo kwa jamii ya watu wa Zanzibar.

Sayfa (2007), yeye alifanya uchunguzi kuhusu athari za nyimbo za harusi kwa mke na mume. Katika kazi yake alizungumzia kuhusu maisha ya ndoa Visiwani Zanzibar, alivyooona ni kuwa maisha ya ndoa yana mitazamo tafauti. Baadhi ya nyimbo za ndoa zimeonesha kuwa maisha ya ndowa ni suala la kubahatisha, wengine wameona kuwa ni nyezo ya kuleta furaha na kuendeleza kizazi halali. Na pia ameeleza kuwa nyimbo hizo zinajenga athari kubwa katika kuitatulia jamii migogoro ya kindoa kama vile mke na mume kutoaminiana, kutuhumiana na kutovumilana.

Nyimbo hizo zinachukua nafasi katika kukumbusha na kuhamasisha wajibu wa kila mmoja katika kulinda miiko ya ndoa kati ya mke na mume. Sayfa katika utafiti wake huo, ameeleza kuwa iwapo nyimbo za harusi zitatumiwa vizuri zinaweza kuwa chachu muhimu katika kujenga maadili na kujipatia maendeleo. Akaendelea kusema kuwa, nyimbo za harusi zinakwenda sambamba na maendeleo yaliyomo katika jamii.

Katika kuyaeleza matatizo yanayozikabili nyimbo za harusi, amesema ni kutokana na jamii kubwa kutoyazingatia mafundisho ya nyimbo hizo. Utafiti wake katika kuzichunguza nyimbo za harusi za Zanzibar, umeangalia zaidi upande wa maudhui bado ameacha pengo katika upande wa fani.

Kazi hiyo ya Sayfa inahusiana na kazi hii mabaya mtafiti ameifanyia uchunguzi. Sayfa amezungumzia athari za nyimbo za harusi. Kwa hivyo inaonesha kuwa nyimbo zinakuwa na athari muhimu kwa jamii ambazo zinahitaji kujulikana. Kazi yake hii ni muhimu katika utafiti huu. Kwa vile imenipa mwanga kuwa katika nyimbo, kuna athari nyingi muhimu ambazo zinahitaji kufanyiwa uchunguzi. Kwa hivyo, nikaona nifanye uchunguzi wa dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati, nyimbo ambazo hazijafanyiwa uchunguzi wa kina.

Zaharia (2007), ni miongoni mwa watu waliofanya utafiti nyimbo za Zanzibar. Yeye alichunguza nyimbo za mafunzo ya Tarabu yanavyochangia kudumisha maadili ya jamii ya Wazanzibar. Jambo la kwanza ambalo amelieleza ni kuhusu Wazanzibari wengi kuzipenda nyimbo za Taarabu.



Kwa mujibu wa maelezo yake nyimbo za taarabu zina maadili muhimu kwa jamii, lakini hutumika zaidi kutumbuiza na kuburudisha. Zaharia ameelezea fani na maudhui ya nyimbo hizo. Pia ameeleza matatizo ambayo yanazikabili nyimbo za taarabu, ikiwemo kupotea kwa wasanii wakongwe wa nyimbo hizo za taraabu.

Katika kazi ya Zaharia ambayo imezungumzia maadili yanayopatikana katika nyimbo za taarabu ni wazi kuwa maadili hayo yanatokana na athari za nyimbo hizo. Kwa mtazamo huo kuna uhusiano wa kazi yake na utafiti huu ambao Mtafiti anakusudia kuufanya kwa kuchunguza dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati kwa jamii. Pia zote ni nyimbo za jadi zinazoimbwa hapa Zanzibar.

Mdungi (2007), alifanya uchunguzi wa nyimbo za Singarimbwa katika jamii ya watu wa Tumbatu. Alieleza kuwa nyimbo za Singarimbwa nazo ni muhimu kwa jamii ya watu wa Tumbatu na wanapaswa kuzindeleza kwani zina mafunzo mengi kuhusu mambo ya mila, desturi na silka zinazotokana na utamaduni wao. Halikadhalika nyimbo za Singarimbwa zinatoa mchango mkubwa katika kutambulisha jamii ya watu wa Tumbatu na Utamaduni wao. Mdungi alieleza kuwa tatizo linalozikabili nyimbo za Singarimbwa ni baadhi ya vijana kupuuza umuhimu wa nyimbo hizo.

Utafiti wa Mdungi umeeleza mafunzo tafauti yanayopatikana katika nyimbo za Singarimbwa zinazoimbwa Tumbatu. Kazi yake ina uhusiano kwa kiasi fulani na utafiti wangu wa dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati, kwa sababu zote ni nyimbo za jadi na zimeangalia vipengele vya maudhui. Kwa hivyo mimi nitazungumzia dhima za nyimbo ya ngoma ya Kibati kwa jamii ya watu wa Zanzibar.

Daud (2012), alifanya uchunguzi wa nyimbo za ngoma ya Daku. Alieleza kuwa nyimbo za ngoma ya daku zimejengeka kwa fani na maudhui kama nyimbo nyengine za jadi. Daud aliendelea kufafanua kuwa nyimbo hizo zina wingi wa vipengele vya fani, akaonesha vipengele kama taswira, lugha ya picha na ishara, sitiari, tashbiha na kejeli.

Kwa upande wa maudhui alifafanua dhamira zikiwemo za kiuuchumi, kidini, kisiasa na kiutamaduni. Hata hivyo lengo lake lilikuwa nikuonesha tu kama nyimbo za ngoma za daku zinazo sifa za fasihi simulizi kama nyimbo nyengine za jadi. Kama alivyogundua katika uchunguzi wake. Na ndio maana mtafiti akaona aendelee uchunguzi wa nyimbo kwa upande huu wa dhima zake kwa jamii.

Kwa mujibu wa Utalii maandishi haya yanayohusiana na nyimbo niliyoweza kuyapata nimegundua kuwa kuna maendeleo makubwa yaliyofikiwa katika kuzifanyia utafiti nyimbo na kuziandikia. Nyimbo za jadi zinazoimbwa Zanzibar na hata Tanzania Bara (Kuu), zimefanyiwa uchunguzi kuhusu vipengele vya fani na maudhui. Ziko nyimbo nyingi ambazo zimefanyiwa uchunguzi na baadhi ya watafiti kuhusu athari za nyimbo hizo kwa jamii, zikiwamo nyimbo za harusi na watoto.

Haya ni mafanikio makubwa kwa jamii kupata kujua athari za nyimbo zao. Kwa upande wa nyimbo za ngoma ya Kibati, bado hazijafanyiwa uchunguzi wa kina na ndiyo maana mtafiti ameamua kufanya utafiti huo, ili wataalamu wengine waweze kujitokeza kufanya utafiti mwingine ambao utasaidia kuziba pengo lililoachwa wazi kwa muda mrefu. Katika utafiti huu mtafiti amefanya uchunguzi wa dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati ambazo bado hazijawahi kufanyiwa uchunguzi wa kina.

## **2.5 Muhtasari**

Katika sehemu hii tumetalii kazi tangulizi ambazo zimeonesha maana ya nyimbo pamoja na aina za nyimbo tafauti zilizowahi kufanyiwa utafiti na watafiti watangulizi. Tafiti tangulizi hizi zimekuwa muhimili mkubwa katika kukuza maarifa na uelewa wetu juu ya uchunguzi huu. Maarifa tuliyoyapata kutoka katika kutalii kazi tangulizi tumeyachukua na kuyafanyia kazi katika kuchambua dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati Zanzibar.

## **2.6 Mkabala wa Kinadharia**

Utafiti huu umetumia nadharia mbili ikiwamo nadharia ya dhima na kazi, na nadharia ya simiotiki.

### **2.6.1 Nadharia ya Dhima na Kazi**

Nadharia hii imeasisiwa na Tigiti Y. Sengo katika mwaka 2009. Msingi mkuu wa nadharia hii ni jinsi ya kufanya lile linalotakiwa. Nadharia hii inasimama katika jamii kuwa kila mtu, ana wajibu wa kutenda linalostahiki kulingana na cheo chake, hadhi yake na umri wake kinyume chake huwa ni jukumu.

Jukumu ni kujijutia maovu, maasi na utovu wa kutomtii Muumba au kutomtii Mzazi ama Mkuu wa kazi. Kwa upande wa fasihi nadharia hii inachambua kazi za fasihi kwa kuangalia kazi na dhima kwa kila kipengele cha fasihi. Utanzu mmoja wapo wa sanaa jadii ambao una dhima kubwa katika jamii, dhima za kueleimisha, kufunza, kuonya, kuadabisha, kuadilisha, kujenga maadili ya jamii pamoja na kurithisha mila na dasturi za jamii fulani ni Ushairi ambao ni kitanzu cha nyimbo.

Kwa kuwa nadharia ya dhima na kazi inaangalia wajibu wa kila kitu katika jamii, ni dhahiri kwamba utafiti wangu wa kuangalia dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati utakuwa umekidhi haja ya nadharia hii.

### **2.6.2 Nadharia ya Simiotiki**

Nazarova (1996) anaeleza kuwa simiotiki ni nadharia inayohusu taaluma ya mfumo wa alama katika mawasiliano ya kutumia lugha. Ni mfumo kwa sababu ili kitu kiwe ni alama ni lazima kitu hicho kisimame badala ya kitu maalumu au halisia kinachorejelewa na alama hiyo. Pili, ni lazima alama hiyo iwe imekubaliwa na wanajamii wote isimame kama kiwakilishi cha kitu au jambo Fulani, (Oco, 1979). Hivyo, tunakubaliana na maelezo haya kuwa, simiotiki ni taaluma ya mfumo wa matumizi ya alama au ishara kwa nia ya kuwasiliana kati ya wanajamii na kuelewana baina yao, (Cobley 2001).

Wamitila (2002) anafafanua kuwa, simiotiki ni neno la Kiyunani lenye maana ya ishara na ambalo linatumiwa kuelezea mielekeo na makundi fulani ya kihakiki. Makundi hayo ya mielekeo hiyo imezuka na mtindo wa kuhakiki kazi za kifashi ambao unaangaza ishara za kifasihi katika kazi hizo. Nadharia hii kwa ujumla inajishughulisha na ishara na uashiriaji katika kazi za fasihi. Ishara zinazojitokeza katika kazi za fasihi huundwa na mtunzi kwa kuzingatia muktadha wa jamii wa Kiuchumi, Kisiasa, Kijamii na Kiutamaduni.

Chandler (1992) anaeleza kwamba, binadamu ni mtengenezaji na mnyambulishaji wa alama hizo. Wasomaji na watazamaji wa kazi za fasihi hutengeneza maana kupitia ubunifu na tasfsiri zao juu ya alama hizi. Mawazo haya yanafanana na yale

ya Navora (1996) aliposema kuwa kuwa, wanaadamu hufikiri kwa kutumia alama. Alama hizo zinakuwa katika mfumo wa maneno, picha, sauti, harufu, ladha na matendo. Anaendelea kueleza kwamba, kitu chochote kitakuwa na alama kama watu watakiyasiri kama kirejeleo, yaani kinasimama kwa badala ya chenyewe.

Mark (1995) anaeleza kuwa, watunzi wa kazi za fasihi hutumia lugha ya picha na ishara kwa kutumia alama ambazo zinafahamika kwa urahisi na wanajamii wanao waandikia kazi hiyo ya fasihi. Kwa mfano, watunzi wa kazi za fasihi huweza kutumia wanyama, wadudu, miti, mizimu, mashetani na mawe kurejelea matendo na tabia za wanaadamu kwa nia ya kufunza jamii maswala muhimu katika maisha.

Katika nyimbo za ngoma ya Kibati watunzi wa nyimbo hizi hutunga nyimbo zao kwa kutumia lugha ya picha, ishara, mafumbo, sitiari na taswira kali. Nadharia ya simiotiki imetoa muongozo muafaka katika kuzichambua aina zote hizo za matumizi ya lugha na kisha kuwezesha kufanikisha madhumuni ya utafiti huu. Hivyo, nadharia hii imetumika kwa kiasi kikubwa katika kukamilisha lengo mahasusi la tatu la utafiti huu lililolenga kubainisha mbinu za kisanaa zilizotumika katika nyimbo za ngoma ya Kibati.

## **2.7 Muhtasari**

Utafiti huu wa kuchunguza dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati haujafanywa vya kutosha katika viwango kama vile tasnifu za shahada za awali na uzamili. Wataalamu wote ambao tumewasoma kazi zao wamekuwa wakiangalia nyimbo nyengine tu kama vile nyimbo za daku, nyimbo za msewe, nyimbo za unyago na nyimbo za jando. Hii inatokana na malengo yao kuwa tafauti na hili la kuchunguza

na kuchambua dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati. Hali hii imeonyesha ipo haja ya msingi ya kufanya utafiti wa kina kuhusu dhima zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati kwa jamii iliyokusudiwa. Hii kwa hakika ndio sababu ya msingi iliyonihamasisha hadi kuamua kufanya utafiti huu.

## **SURA YA TATU**

### **MBINU NA VIFAA VYA UTAFITI**

#### **3.1 Utangulizi**

Sura hii inawasilisha mbinu za utafiti zilizosaidia kupatikana kwa data za msingi na data za upili, ambazo zitachambuliwa katika sura ya nne. Mambo yanayowasilishwa katika sura hii, ni pamoja na eneo la utafiti, aina ya data zitakazokusanywa, mbinu za kukusanyia data, mbinu za uchambuzi wa data na vifaa vya utafiti.

#### **3.2 Eneo la Utafiti**

Eneo la utafiti huteuliwa kulingana na nia kuu ya mtafiti na kwamba hilo eneo ambalo huteuliwa ni lazima liweze kutoa data za kukamilisha madhumuni mahususi ya utafiti wake, (Creswell 2009). Maeneo ya utafiti huu ni Kisiwani Pemba Mkoa wa Kusini kiambo cha Chokocho Michenzani kwenye asili ya nyimbo za ngoma ya Kibati. Mtafiti alipata data nyingi za awali kwani huko ndiko waliko wamiliki wa nyimbo za ngoma ya Kibati.

#### **3.3 Aina za data zilizokusanywa**

Katika utafiti huu tumekusanya data za aina mbili ambazo ni data za msingi na data za upili.

##### **3.3.1 Data za Msingi**

Data za msingi ni zile zinazokusanywa kwa mara ya kwanza na ndizo data halisi, (Kothari 2004). Anaeleza kuwa data hizi za msingi hazijapata kukusanywa na mtafiti

mwengine kwa nia ya utafiti kama huu, ambao umekusudiwa kufanywa kwa mara ya kwanza. Data za msingi katika utafiti huu, zimekusanywa katika makundi mawili.

- (i) Kundi la kwanza ni lile ambalo lilihusisha data zilizokusanywa kutoka katika nyimbo za ngoma ya Kibati.
- (ii) Kundi la pili ni kutoka kwa wasailiwa ambao ni wataalamu wa nyimbo za ngoma ya Kibati. Wataalamu hao ni mahiri wa kutunga, kuimba na kucheza nyimbo za ngoma ya Kibati.

Makundi hayo mawili yametupatia data stahiki ambazo zimemsaidia mtafiti kukamilisha madhumuni maalumu ya utafiti wake.

### **3.3.2 Data za Upili**

Data za upili, ni zile ambazo zimekwisha kukusanywa na watafiti wengine na kuchapishwa ama kuandikwa (Kothari 2004). Kadhalika, katika utafiti huu mtafiti alikusanya data za upili kutoka kwenye kazi za waandishi. Data hizo zimesaidia kuthibitisha data za msingi na hivyo kukamilisha lengo la utafiti.

Data za upili hupatikana katika maktaba, vitabu, makala, tasnifu, magazeti na majalada. Vile vile data za upili hupatikana katika nyaru pepe katika mfumo wa teknolojia, habari na mawasiliano. Hivyo ili kuzipata data hizi mtafiti alilazimika kusoma machapisho katika maktaba za vyuo. Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, Chuo Kikuu Cha Dar-es-salaam Chuo Kikuu cha Taifa Zanzibar na Maktaba Kuu ya Taifa.

## **3.4 Watafitiwa**

Watafitiwa ni sehemu ya watu au vitu vilivyotafitiwa kutoka katika kundi kubwa la jamii. Sehemu hiyo huteuliwa na mtafiti kwa kuziangalia sifa na tabia zao ambazo zinaweza kukidhi, kuwakilisha kundi kubwa la watu, katika kutoa data zinazotakiwa.



Uteuzi lengwa ni ule ambao kwa makusudi mtafiti huchagua kundi fulani la watu, analoamini kuwa linafaa kuwa kiwakilishi kwa ajili ya utafiti wake. Ni uteuzi usiokuwa na shaka kwani hutoa majibu ya uhakika. (Kombo na Tromp, 2006:82). Uteuzi lengwa ulitumika kuteua makundi maalumu ya watafitiwa ambao wamekidhi haja ya kutafitiwa kulingana na mada ya utafiti.

Katika utafiti huu jumla ya watafitiwa 40 waliteuliwa ili kujibu maswali ya utafiti huu. Watafitiwa hao ni wajuzi na watunzi wa nyimbo za ngoma ya Kibati, ambao hupatikana katika kiambo cha Chokocho Michenzani Kusini Pemba. Na wengine walitoka katika vikundi vya utamaduni, kama vile kikundi cha Magereza na wapenzi wa nyimbo za ngoma ya Kibati. Watafitiwa wote hao walipatikana kwa kutumia mbinu ya uteuzi lengwa.

### **3.5 Ukusanyaji wa Data**

Data za utafiti huu zilikusanywa kwa kutumia mbinu ya ana kwa ana, kusikiliza moja kwa moja na kurikodi nyimbo hizo kutoka kwa wasanii wenyewe na mtafiti msaidizi ili aweze kumsaidia mtafiti kukusanya data katika sehemu nyingi. Matumizi ya mbinu zaidi ya moja katika ukusanyaji wa data ni muhimu katika utafiti kwa mtazamo wa kisasa, kwani unasaidia kukusanya taarifa zisizo na kiasi kikubwa cha upendeleo mbinu nyingi huimarishana. Balnaves na Caputi 2001).

### **3.6 Mahojiano ya Ana Kwa Ana**

Mahojiano ni chanzo cha msingi cha utafiti unaotumia mkabala wa kimaielezo. (Kombo na Tromp 2006).

Kothari (2004) anasema mahojiana ni njia ya ukusanyaji data ambayo inahusisha maswali na majibu yanayoendesha mazungumzo ya ana kwa ana au kwa simu ya mkono baina ya mtafiti na mtafitiwa. Mahojiano ni mbinu ya ukusanyaji wa data, kwa njia ya mazungumzo ya moja kwa moja baina ya mtafiti na mtafitiwa. Faida kuu ni maelezo ya kuaminika kutoka kwa mtafitiwa. Maelezo hayo huwa yanamsaidia Mtafiti kuthibitisha taarifa anazozikusanya.

Kwa upande wa utafiti huu, mtafiti amewahoji watafitiwa ambao ni wataalamu na wasanii wazuri wa nyimbo za ngoma ya Kibati, wanaopatikana katika eneo asili la chanzo cha nyimbo za ngoma ya Kibati, pamoja na wapenzi wa nyimbo hizo ambao jumla yao ni 40. Mtafiti aliandaa maswali ambayo aliyaandika kuongoza mahojiano hayo (Kiambatansho No 2). Kwa mbinu hiyo, mtafiti aliwahoji watafitiwa wengine ambao walikuwa ni wa kundi la vijana wa Kiambo cha Chokocho Michenzani kiswani Pemba ambao wanaochipukia katika utunzi na uchezaji wa nyimbo za ngoma ya Kibati.

### **3.7 Uchambuzi wa Nyaraka**

Mbinu hii ilimuezesha mtafiti kupata data za upili. Maktaba ni chanzo kizuri kwa ajili ya tafiti za kina kielezo kwa sababu mtafiti hufanya uchunguzi wa kina katika muktadha wa tatizo linalohusika. (Merrien 1998) anaeleza kuwa katika Maktaba mtafiti huweza kupata data nyingi, kwa urahisi na bila ya gharama. Hivyo, mtafiti alitembelea sehemu mbali mbali, zinazohifadhi kumbukumbu na nyaraka tafauti Maktaba ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, Maktaba ya Chuo Kikuu cha Dar-es-salaam na Maktaba Kuu ya Taifa. Mtafiti alisoma machapisho na maandiko kama vile

vitabu, makala, magazeti tasnifu na tahakiki kwa ajili ya kupata taarifa kuhusu mada ya utafiti. Kwa kutumia mbinu hii, mtafiti aliweza kupata data za ziada kwa urahisi.

### **3.8 Mtafiti Msaidizi**

Katika utafiti huu mtafiti aliandamana na mtafiti msaidizi. Mtafiti msaidizi ni muhimu sana kwani aliweza kumsaidia mtafiti, kuwafikia watafitiwa katika sehemu wanazoishi pamoja na kupata uwenyeji kwao kwa urahisi. Mtafiti msaidizi aliweza kurahisisha huduma zilizohitajika wakati wa utafiti.

### **3.9 Vifaa vya utafiti**

Mtafiti alitumia kinasu sauti kirimbo cha kurikodi nyimbo hizo. Vifaa hivyo ni pamoja na simu, Kamera kwa ajili ya kuchukuwa picha za moja kwa moja kwa ajili ya kuhifadhi data za utafiti huu.

### **3.10 Maadili ya Utafiti**

Miongoni mwa mambo muhimu ambayo yanatakiwa mtafiti kuyazingatia katika utafiti wake ni maadili ya utafiti, yanayohusu kupata kibali cha kufanyia utafiti pamoja na kutunza siri za watafitiwa, kuomba ruhusa ya kutumia maandishi ya maktaba , kuomba ridha ya watafitiwa kwa miadi waliopangiana na kujenga usuhuba wa karibu na wahusika wote wa huko masikanini alipokarishwa. Hivyo, katika utafiti huu maadili yote ya utafiti yalizingatia kabla na baada ya kukusanya data.

### **3.11 Hitimisho**

Sura hii imewasilisha mbinu za utafiti zilizotumika katika kukusanya data. Mbinu hizo zimejumuisha mbinu za maktabani na mbinu za maskanini. Mbinu za maktabani

zinahusisha ukusanya wa data kwa kusoma kwa makini kazi tanguli zinazohusiana na mada ya utafiti huu , ili kupata data za kukamilishia data za msingi. Vile vile data zote za msingi zilikusanywa kwa kufanya mahojiano ya ana kwa ana na watafitiwa wa kiambo cha asili cha nyimbo za ngoma ya Kibati kisiwani Pemba pamoja na makundi tofauti ya wasanii na wapenzi wa nyimbo za ngoma ya Kibati Zanzibar.

## **SURA YA NNE**

### **UCHAMBUZI NA UWASILISHAJI WA DATA ZA UTAFITI**

#### **4.1 Utangulizi**

Sura hii imejikita katika sehemu kuu mbili. Sehemu ya kwanza ni uwasilishwaji wa data za utafiti na uchambuzi wa data za mada ya utafiti ambao umeonesha dhima zilizojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati na sehemu ya pili kuonesha usanii uliojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati.

#### **4.2 Uchambuzi wa Data**

Mtafiti alitumia mbinu ya uchambuzi wa maelezo, kwani mbinu hii huruhusu utolewaji wa maelezo kwa kina juu ya data zilizokusanywa. Sohu (2007), uchambuzi wa kina maelezo ni mbinu ya uchambuzi wa data, ambayo humruhusu mtafiti kusikiliza na kuangalia na kisha kuelewa maudhui ya kazi, falsafa, mtazamo wake na kadhalika. Mbinu hii huhusisha uchambuzi wa lugha iliyotumika. Kwa kufanya hivyo mbinu hii huruhusu utolewaji wa maelezo ya kina juu ya data zilizokusanywa na mtafiti kwa namna ambayo inawezesha kujibu maswala ya utafiti husika. Uchambuzi wa data za utafiti wetu umefanywa kwa kuzingatia malengo ya utafiti wetu.

Mtafiti alikwenda msakanini kukusanya data ambazo alizipata kutoka katika maeneo aliyoyachagua. Mtafiti alifanikiwa kuwahoji watafitiwa wake na kuweza kupata data za kutosha. Ili kutimiza madhumuni maswala matatu yaliulizwa na kupata data toshelevu za kuyajibu. Maswala haya yalikuwa:

- (i) Ni nyimbo zipi zinazoimbwa katika ngoma ya Kibati?
- (ii) Jee! Ni dhima gani zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati.
- (iii) Ni mbinu gani za kisanaa zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati?

Majadiliano ya data zilizokusanywa katika utafiti huu yamepangwa kwa kufuata mtiririko wa malengo mahususi na maswala yake. Sehemu ya kwanza ni kubainisha dhima zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati. Sehemu ya pili zinaangalia mbinu za kisanaa katika nyimbo za ngoma ya Kibati. Miongoni mwa nyimbo za ngoma ya Kibati zilizokusanywa na ndizo zitakazotumika katika uchambuzi huu. Nyimbo hizo ni

1. Danganyayo
2. Mahari
3. Kigaegae
4. Nyumba
5. Tumbili
6. Vitumbua
7. Mkate wa mayai
8. Mkono
9. Adui
10. Kupenda
11. Shani ya Mola
12. Tamu
13. Junga
14. Mwanamme

15. Wanawake wa kileo

16. Mwerevu

17. Usimcheke kilema.

Baadhi ya hizo chache zimeteuliwa na kuhifadhika kwenye viambatanishi, mwishoni mwa tasnifu hii.

Uchambuzi na ubainifu wa nyimbo za ngoma ya Kibati

#### 1. Kisiki

*Nekwenda safari yangu , upande wa Piki*

*Nilipofika njiani , hachomwa nsiki*

*Na ndani ya siki , mna na ujiti*

*Hijaribu kulivuta , limbana halitiki*

*Punzi zikanivaa , nikawa sifurukuti*

*Kiumbe wacha kurapa , hakuna litoshalo ila mauti.*

#### **Dhima**

Msanii wa wimbo huu amejaribu kunzungumzia suala zima la ubakaji. Msanii anaizundusha jamii kuchukua hadhari kubwa kuhusiana na tatizo hilo, kwani kuna watu kazi yao kubwa ni kujificha katika njia za porini na kuwakamata wanawake wanaopita huko kwa lengo la kujitosheleza haja zao. Msanii ametumia neno Kisiki ambalo limepewa maana ya mwanaume mwenye njaa ya hayo.

Aidha, msanii ameonesha kuwa suala hilo ni la uhalifu, Mtoto wa kike anayebakwa hujaribu kutumia nguvu zake zote katika kujinasua, lakini mara nyingi huwa inashindikana. Mtoto huyo hupata athari za kuumia katika sehemu zake za siri, kupata maradhi ya maambukizi, kama vile ya Ukimwi, Kaswende, na Gonoria.

Mwishoni msanii ametoa mafunzo makubwa kwa kuwaasa wote wenye tabia hiyo kwa kuwaambia kuwa **“Kiumbe wacha kurapa hakuna linalotosha ila mauti”** akiwa na maana kuwa haifai kwa binaadamu kufanya vitendo kama hivyo kwani mwisho wake si mwema. Mtunzi anaasa kuwa uharibifu huo siku itafika mbakaji atakuja kukijutia kitendo chako hicho. Jamii iachane na tabia kama hizo kwa kuimarisha ndoa kama zilivyokuwa zikisimamishwa na kuletwa na wazee waadilifu siku za nyuma.

Mtunzi ameweza kuifinyanga lugha kifasihi, mwimboni imebeba ujumbe mzito kwa manufaa ya jamii.

## 2. Kigaegae

*Duniani kuna mnyama , jinale Kigaegae*

*Ana nguvu za kifua , hapana amuezae*

*Popo ekula chongoma , kwa kuondosha njaae*

*Kutupa jiwe kundini , hujui limpigae*

*Limpigae mjinga , alalale migombani akiacha nyumbae.*

## Dhima

Wimbo huu unalenga kufunza kwamba mtu yeyote ni lazima awe na hulka na tabia njema ambazo zinakubalika katika jamii, asiwe na jeuri, kiburi, dharau kwa sababu ya labda nguvu, cheo au hadhi yake.

Aidha fumbo hili linatuasa kuwa mtu asifuate matamania ya nafsi yake tu kwa haja ya mara moja, kwani hatimae anaweza kujutia kwa hicho alichokifanya kwani siku zote majuto ni mjukuu huja mwishoni.



Wimbo huu hujaribu kumuasa mtu yeyote aliye na tabia hii na ndipo pale msanii aliposema “**Kutupa jiwe kundini hujui limpigae**” Limpigae mjinga alale migombani akaiacha nyumbae.

### 3. Mkono

*Hauna dawa mkono*

*Hauna dawa mkono*

*Wanawake wagombea*

*Samaki wa pono.*

Dhima

Fumbo hili linatoa fundisho kubwa kwa jamii. Msanii amefananisha “**Samaki wa Pono**” na mwanamme. Inaonekana kwamba mwanaume pamoja na ila zake zote alizonazo, ana thamani kubwa mbele ya mwanamke. Wanawake wako tayari kupigana wenyewe kwa wenyewe kwa ajili ya kugombania mwanaume. Mwanamke hapendi kushirikiana na mwanamke mwenzake katika suala la mapenzi au ndoa.

### 4. Pendo

*Nauliza wapendao , wapenda namna gani*

*Na pendo wanalopenda , la nje au la ndani*

*Laiti ningalijua , kashapita njia gani*

*Ningalipanda mashua , nikamfuata pwani*

*Mtu hupenda tabia , sura ina maana gani*

**Dhima**

Masnii wa wimbo huu ameeleza suala zima la Mapenzi. Kama tunavyojua kuwa suala la mapenzi ni suala nyeti na ni muhimu sana kwa mtu yoyote, ni suala ambalo

hatimae ndilo linalojenga familia bora, ikiwa mtu hayuko makini na suala hili anaweza akakata tama na kupoteza mwelekeo mzima wa maisha. Hivyo msanii amesisitiza kuwa kigezo kizuri cha mapenzi ni tabia na sio sura. Haya tunayaona pale aliposema **“Mtu hupenda tabia sura ina maana gani**

## 5. Jinga

*Jinga emwambia jinga*

*Tanga emwambia tanga*

*Nichonga ntumbwi wangu*

*Muemba wake nchanga*

*Siku nitotweka dau*

*Kusi enichomokea*

*Nikatua tanga mitaani*

*Kuna bata ala kukungwa wachanga*

*Washawala kuku wao wasingizia vipanga.*

## Dhima

Wimbo huu amejaribu kuzungumzia suala la kuwa na maamuzi sahihi. Msanii anaiasa jamii kabla ya kufanya jambo lolote ni lazima ufikiri kwa makini na hata kutaka ushauri kwa watu, sio kukurupuka tu, kwani unaweza kupata jambo ambalo hukulitarajia na likaweza kukusababishia matatizo makubwa.

## 6. Mwerevu

*Wewe swahiba mwerevu , mjuzi wa kuongeya*

*Ingawa ni mshupavu, kwa hili nimeemewa*

*Utamu wa ndizi mbivu, wapi unapotokeya*

### **Dhima**

Msani wa wimbo huu anaifunza jamii kuwa kila kitamu sio lazima kiwe chakula tu, bali kuna vitamu zaidi amabavyo vinashinda hata hivyo vinavyoliwa . Msanii amefananisha utamu wa ndizi mbivu na tendo la ndoa. Hivyo msanii anaifunza jamii kuwa utamu wa jambo hili ni la kimaumbile alioutayarisha mwenyewe Muumbaji, hivyo sio rahisi kwa mtu kuelewa wapi unapotokea na asili yake haswa ni kitu gani. Ajuae asili ya utamu huo ni Yule aliyeuumba.

#### 7. Tumbili

*Bwana Mungu ni mwema*

*Tena ni mwingi wa fadhila*

*Bwana Mungu ni mwema*

*Kaumba wawili wawili*

*Kwanza aliumba komba*

*Akaumba na tumbili*

*Akumba Ziraili akaumba Jibrili*

*Akaumba Nakara akaumba na Nakiri*

*Hakuna mnyama mwerevu ashindae mbiliwili*

*Hupita juu kwa juu kitu cha ntu kankili.*

### **Dhima**

Wimbo huu una dhima kubwa kwa jamii. Msanii anajaribu kutoa mafunzo katika swala zima ya kumuogopa Allah (S.W) katika uwezo wake mkubwa alionao wa kiuumbaji, kwani ana uwezo wa kuumba atakavyo na apendavyo na kwa hakika hakuna awezaye kuingilia katika uwezo wake wa kiuumbaji. Yeye ametakasika

katika kuumba viumbe bora. Hapa tunapata funzo kuwa hata mtu atakae kujibadilisha basi hawezi kupingana na maamuzi ya Mungu.

## 8. **Kitumbua**

*Nilikwenda matembezi, upande wa tundauwa*

*Nilipofika njiani, hankuta msichana miguu kambetuwa*

*Kuntizama kichwani, anasenti kanchukuwa*

*Hapo nikamuuliza, biashara gani uliyochukuwa*

*Akanambia nachukuwa, vitumbuwa*

*Kimoja bei gani, pesa moja wachukuwa*

*Nikanunua kimoja, nilikula asubuhi mpaka jua kutuwa*

*Nililala siku nne, kwa raha ya kitumbuwa*

*Kuamka siku ya tano, macho nshayapofua*

## **Dhima**

Wimbo huu unaota dhima kubwa kwa jamii. Funzo kubwa linalolipata hapa ni kwamba kila unachokiona usiwe unavamia tu, mengine siyo mazuri kwani yanaweza kukusababishia hasara kubwa duniani na akhera. Mfano mzuri ni katika wimbo huu yawezekana kitumbua hiki alichokivamia ni ishara ya mwanamke ambae alitenda nae tendo la uzinifu na kamkosea Alah (S.W) ambaye amesema **“Msikaribie zinaa”** na baada ya hapo akasababishia magonjwa ya kuambukiza kama Ukimwi, Gonoria na Kaswende. Kitendo cha kupata magonjwa hayo ni miongoni mwa adhabu za dunia na kesho akhera atakabiliwa na adhabu kali kwa kule kukhalifu amri ya Mola wake aliyesema **“Wala msikaribie Zina”** Hivyo mtu atakuwa amejisababishia

adhabu ya dunia na ya akhera kwa kule kuvamia vama mambo. Msanii anaiasa jamii iachane na tabia hiyo ya Uasharati.

#### 9. Shani

*Shani ya Mola shani*

*Shani ya Mola shani*

*Beberu kuota ndevu ngo'mbe asiote kwani*

*Beberu na madevuye ni bora ngo'mbe thamani.*

#### **Dhima**

Katika wimbo huu tunapata mafunzo ambayo ni muhimu sana kwa jamii. Wimbo unatufunza kuwa ukubwa si shani, na mtu asijitape kwa umbo, kama vile unene, ukubwa, urefu na hata nguvu, kwani hayo yote ni maumbile tu kitu muhimu ni akili, maarifa na busara. Aidha wimbo huu unatufunza kuwa mara nyingi mtu hapati alitakalo bali hupata ajaaliwalo, kupata na kukosa ni mipango yake Mwenyezi Mungu. Kukosa hakumaanishi kuwa ni ujinga na kupata si uwerevu wa mtu.

#### 10. Mnazi

*Nikwenda matembezi , upande wa Giriama*

*Nilipofika njiani , kuna ngo'mbe kanzama*

*Haukuta nnazi wayonga yonga , kilele kinsimama*

*Bibi yangu ataka colgeti , na meno hana.*

#### **Dhima**

Katika wimbo huu tunapata mafunzo kuwa wakati wowote binadamu anaweza kupata matatizo, kinachotakiwa ni kuwa mtu asikate tamaa, asimame kidete katika

kuyakabili na kuyatatua matatizo hayo. Hata Qur-an tukufu inatufunza hivyo katika aya inayosema **“Usikate tama mbele ya Rehema za Mwenyezi Mungu”**. (39:53). Msanii aliposema **“Kilele kinsimama’** ni kuitaka jamii kutovunjika moyo kwa jambo lolote lile”.

Aidha wimbo huu unatufunza kuwa tusiwe tukitamani mambo ambayo yako juu ya uwezo wetu, ni vyema kuridhika na kile ulichonacho, cha msingi ni kufanya kazi kwa bidii ili kuweza kujikwamua katika hali ngumu ya maisha. Haya yanadhihirika pale msanii aliposema **“Bibi yangu ataka kolgeti na meno hana”** kwa ujumla wimbo huu umeweza kubeba dhima kubwa kwa jamii yeyote ile inayokusudia kujiletea maendeleo.

#### 11. Baharini

*Uzama we uzama we na kombe tele*

*Ukiona maji yanajala usioge*

*Baharini hakuna msichana usizoele*

#### **Dhima**

Wimbo huu umebeba dhamira nzito kwa jamii. Msanii anajaribu kuiasa jamii kwamba, isijaribu kuingilia mambo yasiyowahusu au yaliyo juu ya uwezo wao, siku zote mtu hujikuna anapojipata. Iwapo mtu atakuwa na tabia ya kutaka mambo asiyoyamiliki inaweza kufanya mambo kinyume cha sheria.

#### **4.4 Mbinu za Kisanaa za Nyimbo za Ngoma ya Kibati**

Katika sehemu hii tunawakilisha na kuchambua data ili kukamilisha dhumuni mahususi la tatu la utafiti huu. Dhumuni hilo linahusu kubainisha mbinu za kisanaa

zilizotumika katika nyimbo za ngoma ya Kibati. Kazi yeyote ambayo haikupambwa kwa kutumiwa mbinu za kisanaa haiwezi kuitwa kazi ya Fasihi. Hivyo unaweza kuwa ni kazi yenye lengo la kupashana habari tu, baina ya jamii.

Mulokozi (1996) anasema kua ili mazungumzo yaitwe Fasihi ni lazima yawe na usanii wa aina fulani, yamithilishe katika lugha ya kunakili. Hali hii hujidhihirisha katika lugha kwa kutumia muundo na mtiririko wa mazungumzo yenyewe kwa namna yanavyotolewa. Wamitila (2002) Kazi yeyote ya kifasihi ni sharti iwe imepambwa au kutendwa kwa kutumia vipengele vya kisanaa ili kuifanya iwe kazi ya kisanii.

Ameir (1981) Siyo ladha wala mvuto hupotosha na kuidunisha kazi ya kisanaa. Kazi isiyoiva kifani si rahisi kuwaingia hadhira na huwa haina taathira yeyote kwa msikilizaji. Ufundi wa kisanaa wa msanii hupatikana katika uteuzi wa matumizi ya wahusika, mandhari, muundo, mtindo, matumizi ya lugha. Katika utafiti huu tunaangalia baadhi ya mbinu za kisanaa kama zilivyojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati. Mbinu tutakazozishughulikia ni pamoja na matumizi ya lugha, mafumbo, lugha ya picha na semi jinsi zilivyoweza kuibua dhima zake kwa jamii.

#### **4.5 Misemo**

Ni tanzu nyengine ya fasihi inayojitokeza sana katika nyimbo za ngoma ya Kibati Mingaruth (2008) Semi ni tungo au kauli za kisanaa zanzobeba maana au mafumbo ya kijamii. Aghalabu semi hutumia lugha fupi iliyobeba maana nzito inayohitaji ufumbuzi.

Wamitila (2003) amesema kuwa Semi ni neno lenye upana ambalo hutumiwa kueleza ukweli fulani. Maana hiyo hupatikana baada ya hadhira kusikiliza kwa makini.

Na katika (kamusi ya Kiswahili Sanifu 2004) Misemo ni fungu la maneno linalotumiwa na jamii ya wtu kwa namna maalumu ili kutowa maadili. Kwa mujibu wa watafitiwa waliohojiwa katika utafiti huu nyimbo za ngoma ya Kibati nyingi zimesheheni misemo ambayo ina lengo la kutoa maadili mema kwa jami. Kwa mfano;

*i. Nyumba*

*Nyumba ya mastuhuyo waingia vipi*

*Ukuiingia ukumbini jikoni hufiki*

*Ukiingia chumbani uani hufiki*

*Wala chako nala changu kioja niki*

*Wengine ni vyura mto havifuatiki.*

Kupitia wimbo huu tunakutana na msemu usemao **“Wala chako nala changu kioja niki”**

Msemu huu una dhima ya kuifunza jamii kuwa binaadamu yeyote anatakiwa afanye kazi ili aweze kupata riziki yake ya halali. Ikiwa hayo ni sawa basi haistahiki kuiingiliana katika suala zima la kipato. Tabia ya kufuatilia kipato cha mwenzako kinaendana na Uchoyo, ambapo huweza kusababisha chuki, hasama na ugomvi, unaoweza kuleta uadui katika jamii.



Ama dhima ya jumla ya wimbo huu ni kuwa tuanatakiwa kuwa na heshima hususani kwa maharimu zetu. Neno mastuhu lina maana ya watu ambao unastahiana nao kama vile baba, mama, kaka, dada. Hivyo haipendezi kuingia majumbani mwao bila ya kupiga hodi. Wimbo mwengine unaotumia misemo ni:

ii. Mkate Wa Mayai

*Nilikwenda matembezi upande Wasinziwe*

*Kule kwekufa ntoto matanga yasilaliwe*

*Kulipikwa mkate wa mayai matangani usiliwe*

*Mkate ukikimbia siku saba utafutwa kwa nganga na nkate usigwiwe*

*Juzi ukarudi jikoni ukazinga mpisiwe*

*Nguvu za maji ni mawe mlimwengu na mwanawe*

*Kinoo kinkuwapo mwenye kisuche anowe.*

Kupitia wimbo huu tunakutana na msemu usemao **“Nguvu za maji ni mawe mlimwengu na mwanawe”**. Msemu huu una dhima kubwa kwa jamii kwani tunaielewa kuwa maji ni kitu chenye nguvu kubwa sana na maji yakipata mwanya yanaweza kuleta maangamizi makubwa, kitu pekee kinachoweza kupunguza kasi ya nguvu za maji ni mawe.

Na msanii aliposema **“Mlimwengu na mwanawe”** anamaanisha kuwa mtu hufaliwa na mwanawe. Mzazi anaweza kukumbana na shida kubwa kubwa, anaetazamiwa kumuondeshea shida hizo ni mtoto wake. Na ndio maana msanii akaweza kulinganisha msemu huu kwa kusema **“Nguvu za maji ni mawe, mlimwengu na mwanawe”**.

### iii. Usimcheke Kilema

*Utambue haifai mja kucheka kilema*

*Hujafa hujaumbika mitihani ni lazima*

*Daima yakuhadaa wajiona ni mzima*

*Mazali ungali hai ujue huna salama*

Katika wimbo huu tunakutana na msemu usemao **“Hujafa hujaumbika”**.

Msemu huu una dhima kubwa kwa jamii, msanii anatuonya kuwa wakati binaadamu bado yuko duniani aelewe kuwa hajamaliza kuumbwa, anaweza kubadilika wakati wowote, kutokana na maradhi au hata ajali, hivyo si vyema kwa mtu kucheka kilema, kwani hakuna mwenyewe uhakika wa maisha yake, hiyo ni siri yake Mwenyezi Mungu.

Wangapi na wangapi waliokuwa wazima, wanafanya shughuli zao za kawaida na wengine walikuwa wanatamba kwa vyeo, hadhi, ulwa, kipato, leo wako wapi? Wanashindwa hata kuinua mguu, wanategemea kusaidiwa kwa kila hali. Hiyo ndiyo kudra yake Mwenyezi Mungu. Hivyo msanii anatufunza kuwa tusimcheke kilema kwani hujafa hujaumbika.

## 4.6 Matumizi ya Taswira

Twasira ni mfano wa vielezo vya kifikra vinavyoandikwa akilini katika kazi ya fasihi kama ushairi, tamthilia na hadithi fupi. Kama kawaida, malenga (waimbaji) huunda taswira ili kuwapatia picha kamili za kimawazo kwa wasikilizaji. Picha hizo huweza kufafanua tukio, hali fulani au kisa fulani.

(Amata 2001) anasema mtunzi wa kazi ya fasihi huweza kutumia lugha ya kawaida ambayo hutumiwa na watu katika maisha yao ya kila siku na kujenga taswira ya kimtu kwa watazamaji wake. Hii ni kusema kwamba ujengaji wa taswira katika kazi ya fasihi ikiwemo nyimbo haupo katika matumizi ya ishara pekee, bali hata lugha ya kawaida inaweza kujenga ishara.

Mulokozi (1999) anaeleza kuwa Kezilahabi ni miongoni mwa watunzi wa kazi ya fasihi ambao wanatumia lugha ya kawaida kuelezea taswira iliyofichika. Katika nyimbo za ngoma ya Kibati kuna sehemu ya matumizi ya taswira ambayo inachangia kwa kiasi kikubwa kupeleka dhamira zake kwa jami. Kwa mfano:

*i. Tumbili*

*Bwana Mungu ni mwema*

*Tena ni mwingi wa fadhila*

*Bwana Mungu ni mwema*

*Kaumba wawili wawili*

*Kwanza aliumba komba*

*Akaumba na tumbili*

*Akumba Ziraili akaumba Jibrili*

*Akaumba Nakara akaumba na Nakiri*

*Hakuna mnyama mwerevu ashindae mbiliwili*

*Hupita juu kwa juu kitu cha ntu kankili.*

Wimbo huu unatupa picha juu ya uwezo aliokuwa nao Mwenyezi Mungu Allah (S.W) katika uumbaji wake wa kuumba vitu katika mtindo wake wa uwili uwili.

Kupitia taswira hii ya uumbaji wa Allah (S.W) tunaweza kujifunza utukufu na uwezo mkubwa alionao Allah (S.W). Kwani ameviumba vitu vingi kwa mfano kama huo wa uwili uwili kwa mfano; usiku na mchana, mwanamke na mwanaume, mbingu na ardhi, jua na mvua, mwezi na nyota, moto na pepo, binaadamu na majini, masikini na matajiri, giza na mwangaza na vingi vyenginevyo. Vitu vyote hivi vyenye mfumo huu wa uwili uwili vinatoa picha halisi ya utukufu wa Mweyezi Mungu.

Wimbo huu pia unatupa picha kamili ya mnyama tumbili ambae pamoja na ujanja wake mkubwa alionao Tumbili lakini pia ni mnyama anaeongoza katika uharibifu mkubwa wa mazao mashambani.

**ii. Kitumbua**

*Nilikwenda matembezi upande wa tunda uwa*

*Nilipofika njiani hankuta msichana miguu kambetuwa*

*Kuntizama kichwani anasenti kanchukuwa*

*Hapo nikamuuliza biashara gani uliyochukuwa*

*Akanambia nachukuwa vitumbuwa*

*Kimoja bei gani pesa moja wachukuwa*

*Nikanunua kimoja nilikula asubuhi mpaka jua kutuwa*

*Nililala siku nne kwa raha ya kitumbuwa*

*Kuamka siku ya tano macho nshayapofua.*

Wimbo huu unatoa picha ya msichana aliyeuza biashara ya vitumbua, hivyo mtu anaweza kujiuliza kitumbua hicho ni cha aina gani ambacho mtu anapokula anaweza kulala kwa muda wa siku nne kwa raha ya hicho kitumbua na hata anapoamka

unajikuta amekuwa kipofu, Je!hicho ni kitumbuwa cha aina gani? Ni kitumbua au balaa.

**iii. Shani**

*Shani ya Mola shani*

*Shani ya Mola shani*

*Beberu kuota ndevu ngo'mbe asiote kwani*

*Beberu na madevuye ni bora ngo'mbe thamani*

Wimbo huu unatoa taswira ya ngo'mbe na ukubwa wake na ameweza kukosa kitu chenye kumaanisha heshima kwa madume. Kwa kawaida watu wengi sana wana mawazo kuwa ndevu ni kitu muhimu sana, wengi wao wanaona kuwa ndevu ni ishara ya heshima au utukufu.

Mara nyingi watu wakubwa wa miaka au umri ndio wanaotegemewa kuwa na ndevu. Lakini kwa upande wa viumbe hawa ngo'mbe na mbuzi imekuwa ni kinyume kwani yule aliye mdogo, dhaifu yaani mbuzi ndiye aliyepewa heshima hii ya kuwa na ndevu. Ama ngombe na ukubwa wake wote alionao ameshindwa kupata neema hii.

**iv. Mnazi**

*Nikwenda matembezi upande wa Giriama*

*Nilipofika njiani kuna ngo'mbe kanzama*

*Haukuta nnazi wayonga yonga kilele kinsimama*

*Bibi yangu ataka colgeti na meno hana.*

Katika wimbo huu tunaona jinsi mtunzi alivyochora taswira ya ng'ombe kuzama akimaanisha matatizo na mnazi kuyonga yonga lakini kilele chake bado kiko imara akiwa na maana kuwa yuko tayari kukabiliana na matatizo hayo.

#### 4.7 Mafumbo

Kwa mujibu wa kamusi ya Kiswahili Sanifu (2004). Mafumbo ni maneno yasiyohusisha maana wazi wazi. Ama kwa upande wa Masebo na Nyangwine wao wamesema kuwa mafumbo ni kauli au maneno ya kawaida ambayo huwa yanaficha maana, kauli hii hutumia lugha ya picha na tamathali za semi.

Kwa mujibu wa watafitiwa, nyimbo za ngoma ya Kibati zimeweza kusanifiwa kimaumbo mafumbo, kwani lugha iliyotumika katika nyimbo hizi imeweza kuficha baadhi ya mambo na kumuacha mtazamaji na msikilizaji aweza kutafuta maana iliyokusudiwa. Wimbo ufuataounonekana kuwa ni mfano mzuri wa wimbo uliosanifiwa kifumbo fumbo (Msanii Boha).

##### 1. Kigaegae

*Duniani kuna mnyama jinale Kigaegae*

*Ana nguvu za kifua hapana amuezae*

*Popo ekula chongoma kwa kuondosha njaae*

*Kutupa jiwe kundi hujui limpigae*

*Limpigae mjinga alalale migombani akiacha nyumbae.*

Kwa mujibu wa msanii na mtafitiwa ndugu Boha, wimbo huu umeimbwa kifumbo fumbo, ambapo msanii haweki wazi lile alilokusudia kwa jamii. Kwa mujibu wa mtafitiwa na msanii wa wimbo huu neno mnyama kigaegae linamaanisha mwanaume anayejiifanya shujaa, mwerevu na asieogopa chochote kwa mujibu wa cheo chake, nguvu zake au hadhi yake na akaweza kufanya jambo lolote ambalo hata kama ni kinyume na sheria.

## 2. Mkono

*Hauna dawa mkono*

*Hauna dawa mkono*

*Wanawake wagombea*

*Samaki wa pono.*

Kwa mujibu wa msanii Boha, wimbo huu umesanifiwa kimaumbo zaidi. Msanii ametumia neno “**Samaki wa Pono**” kitaswira. Kama tujuavyo kwamba samaki wa pono ni aina moja wapo ya samaki ambae anaonekana boza, mlegevu, nyama yake laini na mwenye marendi mengi kiasi ambacho hata baadhi ya watu huwa wanamkosha kwa kutumia ndimu ili kuondoa ule mteleo alionao. Iweje samaki wa namna hiyo wanawake waweze kumgombania, pamoja na ila zote hizo alizonazo. Hivyo tunaona msanii hapa ametumia umbo la hali ya juu katika kuisanii nyimbo hii.

## 3. Pendo

*Nauliza wapendao wapenda namna gani*

*Na pendo wanalopenda la nje au la ndani*

*Nauliza niambiwe nikampende fulani*

*Laiti ningalijua kashapita njia gani*

*Ningalipanda mashua nikamfuata pwani*

*Mtu hupenda tabia sura ina maana gani*

Kwa mujibu wa mtafitiwa Bakar, wimbo huu nao pia ni wa kimaumbo umbo, kwani msanii anaonekana ameshindwa kuelewa sifa zinazomfanya mtu apende hivyo anaiuliza jamii ili imueleweshe sifa hizo kabla hajaamua kupenda. Aidha msanii ametufumba tena pale aliposema “**Wanaopenda wanapenda pendo la nje au la**

**ndani”**. Hapa tunaweza kujiuliza pendo la ndani ni pendo lipi na la nje nalo ni pendo lipi kwani tunajua kwamba mapenzi ni mapenzi tu, unapompenda mtu, tayari umempenda , hivyo unapoligawa penzi ukasema hili ni penzi la nje na hili ni penzi la ndani, ni kwamba umeiweka jamii katika njia panda.

#### 4. Jinga

*Jinga emwambia jinga*

*Tanga emwambia tanga*

*Nichonga ntumbwi wangu*

*Muemba wake nchanga*

*Siku nitotweka dau*

*Kusi enichomokea*

*Nikatua tanga mitaani*

*Kuna bata ala kukungwa wachanga*

*Washawala kuku wao wasingizia vipanga.*

Kwa mujibu wa msani Boha wimbo huu umetungwa kimaumbo mafumbo ambalo linahitaji kufumbuliwa na hadhira. Masanii aliposema *siku niliyotweka tanga kusi enichomokea na nikatua tanga mitaani* ina maana kwamba mtu aliozeshwa mwanamke asiyekubaliana naye, aidha kwa tabia zake au vitendo vyake na hatimae akaamua kuachana nae siku hiyi hiyo.

#### 5. Mwerevu

*Wewe swahiba mwerevu , mjuzi wa kuongeya*

*Ingawa ni mshupavu, kwa hili nimeemewa*

*Utamu wa ndizi mbivu, wapi unapotokeya*



Katika wimbo huu tunakutana na fumbo lisemalo **“Utamu wa ndizi mbivu wapi unapotokeya”** kwa mujibu wa masanii wa wimbo huu neno utamu wa ndizi mbivu amekusudia mwanamme. Hii ni sawa na kusema kwamba wakati mwanamume na mwanamke wanapokutana kimwili (Kujamiiana) hisia zinazopatikana wakati wa tendo hili sio za kawaida hivyo msanii anauliza jee! Utamu huo unatokea wapi maana unashinda vitu vyote vya ulimwengu.

Pamoja na usanii mkubwa unaojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati ambao unasheheni matumizi ya lugha ya mkato, mafumbo, taswira na semi, pia kuna ucheshi na ufutuhi wa hali ya juu unaojitokeza katika nyimbo hizi za ngoma ya Kibati. Kwa mfano:

6. Mahari

*Bwanjuma nimekuja uniozeshe mwanao*

*Na mahariye takuchungia Pundao*

*Na kama senshibisha unirudi kwa vibao*

Wimbo huu umejaa ucheshi wa hali ya juu, katika hali halisi ni nani anayeweza kumuoza mume mtoto wake kwa mahari ya kuchunga Punda. Hivi ikiwa mahari yamekushida utaweza kutoa huduma nyengine muhimu kama kula, kulala, kuvaa na matibabu.

Na msanii anaposema **“Na kama senshibisha unirudi kwa vibao”**. Hii ni dhihaka anayoifanya msanii, hivi ni Janadume la aina gani litakalo kubali kupigwa vibao kwa sababu ya kutomlisha mwanamke. Wimbo huu umetawaliwa na dhihaka na ucheshi wa hali ya juu.

Kwa ujumla nyimbo za ngoma ya Kibati ni miongoni mwa sanaa inayobeba dhima kubwa kwa jamii ya Wazanzibari. Nyimbo hizi zinachangia kudumisha maadili ya jamii ya Wazanzibari pamoja na kulinda tamaduni zao. Aidha nyimbo hizi zimeweza kubeba dhima za kuonya jamii, kukosoa, kurekebisha mienendo ya vijana, kufunza pamoja na kuadilisha jamii iliyo na muelekeo wa kupotea njia.

#### **4.8 Hitimishi**

Katika sura hii uwasilishaji na uchambuzi wa data ulipofanyika na kufanya utafiti huu kukamilika. Madhumuni mahsusi matatu ya utafiti huu yamekamilishwa katika sura hii. Katika sura hii lengo mahususi la kwanza na la pili yamejibiwa kwa pamoja kwa sababu yana ukaribu wa kufanana na kutegemeana kimantiki huku lengo mahususi la tatu likijibiwa peke yake.

Sura hii imeonyesha kwamba nyimbo za ngoma ya Kibati zinabeba dhima kuu kwa jamii ya Wazanzibari. Hali hii imezifanya kuwa nyimbo hizi za ngoma ya Kibati kuwa ni miongoni mwa nyimbo muhimu kwa jamii. Katika sura inayofuata, nitatowa muhtasari, hitimisho na mapendekezo kwa ajili ya utafiti wa baadae

## **SURA YA TANO**

### **MUHTASARI, HITIMISHI NA MAPENDEKEZO**

#### **5.1 Utangulizi**

Katika sura hii, ndimo ulimofanyika muhtasari wa utafiti wote na hitimishi linalohusu madhumuni mahususi ya utafiti na muendelezo mzima wa utafiti, matokeo hadi mapendekezo ya utafiti wa baade.

#### **5.2 Muhtasari**

Mada ya utafiti huu ulikuwa ni kuchunguza dhima zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati. Mada hii imefanyiwa utafiti baada ya kutimizwa kwa lengo kuu lenye malengo mahasusi matatu. Lengo kuu la utafiti huu lilikuwa ni kuchunguza dhima zinazopatikana katika nyimbo za ngoma ya Kibati. Malengo mahasusi ya utafiti huu yalikuwa ni kubainisha dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati, kuzichambua dhima za nyimbo hizo za ngoma ya Kibati na kuzibainisha mbinu za kisanaa zilizotumika kufanikisha nyimbo za ngoma ya Kibati.

Katika kukamilisha lengo kuu na malengo mahasusi mtafiti alikusanya data za msingi na upili ambazo ziliendana na mada ya utafiti wake. Data za msingi zilikusanywa kutoka katika nyimbo za ngoma ya Kibati na kutoka maskanini. Maeneo yaliyotumika kutoa data za maskanini ni kiambo cha Chokocho Michanzani kisiwani Pemba. Data za upili zilikusanywa kutoka machapisho yanayohusiana na mada ya utafiti huu katika maktaba za Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, Chuo Kikuu cha Dar-es-salam, Maktaba ya Taasisi ya Kiswahili na Makavazi ya Taaluma ya Kiswahili.

Mbinu zilizotumika katika kukusanya data za utafiti huu ni usaili. Mbinu ya usaili ilitumika kukusanya data kutoka kwa watafitiwa. Data zilizokusanywa kutoka kwa watafitiwa zilisaidiana na data kutoka katika nyimbo za ngoma ya Kibati ili kukamilisha malengo mahasusi ya utafiti huu.

Uchambuzi wa data za utafiti huu zilifanywa kwa kutumia mbinu mbili. Mbinu ya kwanza uchumbazi wa kinaelezo. Data zilizokusanywa kutoka katika nyimbo za ngoma ya Kibati na kutoka kwa watafitiwa wa maskanini zilichambuliwa kwa kutolewa maelezo ambayo yalilenga kukamilisha malengo mahasusi ya utafiti huu. Utafiti huu ilifanywa kwa kutumia nadharia mbili ambazo ni dhima na kazi na nadharia ya simiotiki.

Nadharia ya dhima na kazi imesaidia katika kuchambua dhumuni la kwanza la utafiti huu pamoja na matumizi ya mbinu za kisanaa ambazo zimetumika katika nyimbo ya ngoma ya kibati na nadharia ya simiotiki pia imetumika katika kuchambua mbinu za kisanaa zilizotumika katika nyimbo za ngoma ya Kibati.

### **5.3 Hitimishi**

Kwa ujumla utafiti huu umefanikiwa kukamilisha malengo yake mahususi ambayo yalikuwa ni matatu. Dhumuni mahususi la kwanza ilikuwa ni kubainisha dhima zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati, dhumuni la pili lilikuwa ni kuzichambua dhima zinazojitokeza katika nyimbo hizo za ngoma ya kibati na dhumuni mahasusi la tatu ni kubainisha mbinu za kisanaa zilizojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati. Dhumuni la kwanza na la pili yamechambuliwa kwa pamoja.

Matokeo ya utafiti yanaonyesha kwamba dhima zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati zinachangia kudumisha maadili ya jamii ya Wazanzibari pamoja na kulinda tamaduni zao. Aidha nyimbo hizi zimeweza kubeba dhima za kuonya jamii, kukosoa, kurekebisha mienendo ya vijana, kufunza pamoja na kuadilisha jamii iliyo na muelekeo wa kupotea njia. Nyimbo hizi zinaonekana kubeba dhamira nzito zenye kutoa mafunzo makubwa kwa jamii.

Aidha nyimbo hizi zimesheheni ufundi mkubwa kiasi ambacho kwa mtu wa kawaida si rahisi kuweza kubuni au kutunga nyimbo hizi na hasa akiwa si mweledi wa kutumia lugha, kwani lugha inayotumika katika nyimbo hizi za ngoma ya Kibati ina utajiri mkubwa wa msamiati, na ufundi wa hali ya juu uliosheheni mafumbo pamoja na matumizi ya lugha ya mkato. Matumizi ya mbinu hizo za kisanaa yamewezesha kujenga na kukuza dhamira zinajitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati.

#### **5.4 Mapendekezo**

Mapendekezo yanayotolewa katika sehemu hii yanahusu utafiti ujao. Mapendekezo kwa wasanii, Mapendekezo kwa Serekali na kwa wapenzi wa sanaa hii.

#### **5.5 Mapendekezo ya Utafiti Ujao**

Utafiti huu umefanywa kuchunguza dhima zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya Kibati, hivyo mtafiti anapendekeza utafiti mwengine kama huu ufanywe kwa kuangalia athari za nyimbo za ngoma ya Kibati kwa jamii. Pia mtafiti anapendekeza utafiti wa kina ufanyike katika kutafti matumizi ya lugha pekee katika nyimbo za ngoma ya Kibati, kwani inaonekana kuwa nyimbo za ngoma ya kibati zina utajiri mkubwa sana wa matumizi ya lugha, lugha ya nyimbo hizo za ngoma ya Kibati

zimesheheni taswira, mafumbo, tamathali za usemi kama vile takiriri ambazo hizo zote zimechangia kwa kiasi kikubwa kuleta ladha na utamu wa nyimbo hizo za ngoma ya Kibati.

### **5.6 Mapendekezo kwa Wasani**

Wasanii wasikate tamaa wajitahidi kwa njia zote kuiendeleza sanaa yao ili kuuenzi na kuudumisha utamaduni wa Wazanzibar.

### **5.7 Mapendekezo kwa Serikali**

Tunapendekeza, Serikali iwawezeshe wasanii wa nyimbo za kibati, kwani sanaa hii inahitaji vifaa vingi na vya gharama. Serikali iwe tayari kuwasaidia wasanii ili kuweza kuiendeleza sanaa hii ambayo kwa kiasi fulani inachangia kutoa elimu kwa jamii. Hivyo Serikali kupitia Wizara yake ya Mila, Utamaduni na Michezo, iwe mstari wa mbele kutoa misaada ya kuwawezesha wasanii kuendeleza sanaa zao.

## MAREJELEO

- Adam, O. A (2006). “Matumizi ya lugha ya Kiswahili katika Nyimbo za Kizazi Kipya Zanzibar Mjini Magharib”. (Haijachapishwa) Tasnifu kwa ajili ya Shahada ya Kwanza. Chuo Kikuu Cha SUZA, Zanzibar.
- Alawy, Z. M. (2007). “Nyimbo za Mafumbo za Taarabu Zinavyochangia Kudumisha Maadili ya Wanzibar”. (Haijachapishwa) Tasnifu ya Shahada ya Kwanza. Chuo Kikuu Cha Taifa SUZA, Zanzibar.
- Ali, H. A. (2005). “Athari za Nyimbo za Kale za Harusi katika Ndoa za Wazanzibari. (Haijachapishwa) Tansifu kwa Ajili ya Shahada ya Kwanza. Chuo Kikuu Cha Taifa SUZA, Zanzibar.
- Boohoo, S. (1971). *The Buhojpure Mariage songs of Mauritin and there Message in* Mirande. P and Mirande E. K. (ed) Structural analysis of Oral Taraditinal. Philodephia: University of Piensylvania Press.
- Basauda, E. (2014), Taswira zinazojitokeza katika nyimbo za injili. Tasnifu ya Uzamili. Chuo Kikuu Cha Dodoma. (Hajachapishwa). Dodoma.
- Bujoro. (1969). *Kamati ya Utafiti wa Utamaduni katika Misemo, Hadithi, Methali na Desturi ya Maisha*. Mwanza: Bujoro Mwanza Publisher.
- Daud, A. S. (2012), Mtazamo wa Kifasihi Kifani na Kimaudhui katika nyimbo za Ngoma ya Daku. Tasnifu kwa ajili ya shahada ya umahiri, Chuo Kikuu Cha Dodoma. (Haijachapishwa). Dodoma.
- Dyubhek, F.J . (1971). My song is weapon as a communication strategy in Xhosa Falk Songs. (Haijachapishwa). Dodoma.
- De Beauvoir, S. (1993). *The second sex*: London: Devid cmpell Publishers ltd.

- Englton, T. (1996). *Leterary Theory And introduction*: University of MinnesotaPress. [avaxphre.com/.ebooks/ecyncledia dictionary/literary-Theor.html](http://avaxphre.com/.ebooks/ecyncledia%20dictionary/literary-Theor.html). Retrieved-on 11<sup>th</sup> Sept. 2015.
- Erlich, V. (1954). *Russian Formalism in Persepective*. "The Journal of Aesthetics and Art Criticism 13: 2.215-25 [html://mura.Uv.95/juaher 2/TRABAJ/20 POESIA/ 2015.HTML](http://mura.Uv.95/juaher%20TRABAJ/20POESIA/2015.HTML) Retrived on 3<sup>rd</sup> July 2016.
- Encata Kids, (2009). *Microsoft Encata Kids*. New York: Microsoft cooperation.
- Finnergan, R. (1970). *Oral Literature in Africa*. Oxford: Oxford University Press.
- Finnergan, R. (1998). *Oral Traditional and Verbal Art*. New York: Routledge.
- Flick, U. (2011). *Introducing Reaserch Methodology*. London: SAGE Publisher Ltd.
- Hassan, A. U. (2013). Dhima ya Methali katika Kudumisha Maadili katika Jamii ya Wapemba. Tasnifu kwa ajili ya shahada ya umahiri. Chuo Kikuu Cha Dodoma. (Haijachapishwa).
- Hassan, F. A. (2007). "Nyimbo za Msanja na Athari zake katika Maisha ya Mke na Mume katika Kijiji cha Jambiani" Tasnifu ya Shahada ya Kwanza. Chuo Kikuu Cha SUZA. (Hakijachapishwa).
- Hamad, A. K. (2008). *Matumizi ya Ushairi wa Kiswahili katika Maisha ya kila siku Pwani ya Afrika Mashariki* katika BAKIZA. Utamaduni wa Mzanzibari. (uk.4054) Zanzibar: Baraza la Kiswahili.
- Khatib, M. S. (1992). Taarabu Zanzibar: Tanzania Publishing House. Dar es Salaam (Hakijachapishwa).
- Klarer, M. (2014), *An Introduction to Literary Studies*. USA & Canada: Routiedge.



- Khatib, M. S. (2011). Chanjo za Matakwa ya Mwanamume katika mwili wa Mwanamke. Ulinganisho wa ushairi wa Muyaka Bin Haji na Shaaban Rorbert. Tasnifu ya uzamivu Chuo Kikuu Dodoma. (Hakijachapishwa).
- Kothari. C. R. (2004). *Research Methodology= Meyhods and Techniques*: New Delhi: New Age International (P) Limited.
- Kalenge, M. J. (2012). SANGU SONGS: A changing Tradition, Unpublished M.A thesis University of Dar es Salaam. Dar es Salaam. Tanzania.
- Kirumbi, P. S. (1973). *Misingi ya Fasihi simulizi*: Nairobi: Shungwaya Publishers ltd.
- Ligopola, Mw. S. (2012). “Nafasi ya Mwanamke katika Nathari Teule za Said Ahmed Mohamed Je, ni Kumkweza au Kumbeza”. Tasnifu kwa Ajili ya Shahada ya Umahiri, Chuo Kikuu Cha Dodoma (Haijachapishwa).
- Mdungi, A. M. (2007), Mafunzo ya Nyimbo za Sangarimbwa katika jamii ya Watumbatu. Shahada ya Kwanza Tasnifu ya , Chuo Kikuu cha Taifa SUZA (Hakijachapishwa).
- Mayoka, J. M. (1930). *Mgogoo wa Ushairi na Diwani ya Mayoka* (Chapa ya pili): Mtwara: Ndanda Mission Press.
- Mitaala ya Lugha na Fasihi Na.9, (1980), *Urirhi wa Utamaduni Wetu*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- Mohammed, S. A. (2007). Athari za Nyimbo za Harusi kwa Mke na Mume. Tasnifu ya Shahada ya kwanza. Chu Kikuu Cha Taifa SUZA. (Haijachapishwa).
- Moh'd, H. B. (2012). Matumizi ya taswira ya nyimbo za taarab za Zanzibar. (Haijachapishwa).

- Masele, E. J. (2012). Sukuma women's and woman's Songs: A Comparative study. (Haijachapishwa).
- Mbilikile, A. A. (2014). Nyimbo za mabadiliko ya Uchezaji ,mabadiliko ya Kijamii. Chuo Kikuu Cha Dodoma. (Haijachapishwa).
- Mliawantu, F. (2014). Tanzania katika nyimbo za harusi za Wapogoro. Tasnifu ya Uzamili Chuo Kikuu cha Dodoma (Haijachapishwa).
- Mkumbugo, M. (2003). *Nyimbo za Unyago katika kabila la Wasambaa katika Fasihi Simulizi: Nyimbo za kambi*, Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili.
- Mohames, I. S. (2014). Mchango wa nyimbo za ngoma ya Mdatu katika kudumisha maadili ya jamii ya watu wa Mafia. Tasnifu ya Uzamili Chuo Kikuu cha Dodoma. (Haijagapishwa).
- Mzingwa, S. A. (1991). *Fasihi ya Kiswahili*. Ruvuma: Paramilo BPN.
- Mazrui, A. (1980). *Mwongozo wa Mui Huwa Mwema*, Nairobi: Heinam Kenya ltd.
- Minja, D. P. (2002). Chaga wedding Songs and the Social change. Unpublished Disertation of Beachelor Degree in Arts University of Dar es Salaam
- Nketia, J. H. (1963). *Druming in Akan Communities*: London: Thomas Nelson & Sons ltd.
- Nett, B. (2009). *Folk Music Microsoft –R – Student 2009*. Redmond.W.A
- Ndugo, C. M. na Wafula, R. M. (1993). *Nadharia ya Fasihi Simulizi*. Nairobi: The Universty of Nairobi.
- Ngure, A. (2003), *Fasihi Simulizi kwa Shule za Sekondari*. Nairobi: Phenix Publishers.

- Ponera, A. S. (2014). *Utangulizi wa Nadharia ya Fasihi Linganishi: ar es Salaam: Karlijamr Printing Technology.*
- Said, S. S. (2005). *Maana na Mafunzo Yanayopatikana katika Nyimbo za Michezo ya Watoto Wadogo Zanzibar.* Tasnifu kwa Ajili ya Shahada ya Kwanza. Chuo Kikuu Cha Taifa SUZA. (Haijachapishwa).
- Salim, R. S. (2007). *Nafasi ya Kaswida za Kiswahili kwa Jamii ya Wazanzibari.* Tasnifu ya Shahada ya Kwanza. Chuo Kikuu Cha SUZA (Haijachapishwa).
- Sayfa Group, (2007). *Athari za nyimbo za Harusi.* Tasnifu ya uzamili Chuo Kikuu cha Taifa SUZA. Zanzibar.
- Sengo, T. S. Y. (2009). *Sengo na Fasihi za Kinchi.* Dar es Salaam: AERA Kiswahili Broad Product.
- Senkoro, F. E. M. K. (2011). *Fasihi.* Dar es Salaam: KAUTTU Limeted.
- Songoyi, E. M. (1997). *Oral Literature I.* Dar es Salam: The Open Univesrity of Tanzania.
- Songoyi, E. M. (2005). *The Form and Content of Wigashe Dance songs of the Sukuma.* PhD thesis. (Haijachapishwa). Univesrity of Dar es Salaam. Tanzania.
- Samwel, M. (2010). *“Nafasi za Nyimbo za Mapenzi katika siasa: Mtazamo wa Kibongo fleva”.* Makala iliyowasilishwa katika tamasha la Elimu na Bongo Fleva. Jamail 16-17.2010 Chuo Kikuu Cha Dar es Salaam. Tanzania.
- Saad, J. (2014). *Ufutuhi katika nyimbo za Sherehe za unyago za Wazaramu: Utumizi na dhima zake kwa hadhira.* Tasnifu ya Uzamili Chuo Kikuu Cha Dodoma. (Haijachapishwa). Tanzania.

- Suleiman, H. K. (2012). *Nyimbo za ngoma ya pungwa: Dhima za athari yake katika jamii ya Wanzanzibari: Tasnifu ya Uzamili*, Chuo Kikuu Cha Dodoma. (Haijachapishwa).
- Taasisi ya Elimu, (1996). *Kiswahili Kidato cha Kwanza*. Dar es Salaam: Oxford University Press.
- Taasisi ya Elimu, (1996). *Kiswahili Kidato cha Pili*. Dar es Salaam: Oxford University Press.
- TAKILUKI, (1998). *Misingi na Nadharia ya Fasihi*. Berling Sweden.
- TUKI, (1992). *Lugha, Utamaduni na Fasihi Simulizi ya Kiswahili*. Dar es Salaam: Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Topan, T. (1993). *The role of woman in Taarab in Zanzibar. A historical examination* (Haijachapishwa).
- Yussuf, Mw. Kh. (2012). *Athari za Nyimbo za Bi Kikdude katika Kuhifadhi za Utamaduni wa Wazanzibar*. Tasnifu ndogo, Chuo Kikuu Cha Waisilamu Morogoro (Haijachapishwa).

## VIAMBATANISHO

### Kiambatanishi 1: Nyimbo za Ngoma ya Kibati

#### *Danganyayo*

*Baharini kuna nyama, Jina Lake Danganyayo*  
*Yale maji ya mafuti, jama ndiyo maji apwewayo*  
*Yale yapitayo mel , ndiyo maji yapwewayo*  
*Kuna wale watakwao, na wale wadanganywao.*

#### *Tumbili*

*Bwana Mungu ni mwema*  
*Tena ni mwingi wa fadhila*  
*Bwana Mungu ni mwema*  
*Kaumba wawili wawili*  
*Kwanza aliumba komba*  
*Akaumba na Tumbili*  
*Akaumba Ziraili akaumba Jibrili*  
*Akaumba Nakara akaumba na Nakiri*  
*Hakuna myama mwerevu ashindae Mbiliwili*  
*Hupita juu kwa juu kitu chantu kankili.*

#### *Kigaegae*

*Duniani kuna nyamma , jinale Kingaegae*  
*Ana nguvu za kifua , hapana amuezae*  
*Popo ekula chongoma , kwa kuondosha njaae*

*Kutupa jiwe kundi , hujui limpigae*

*Limpigae mjinga alalale migombani , akaiacha nyumbae.*

#### *Nyumba*

*Nyumba ya mastuhuyo waingia vipi*

*Ukiingia ukumbuni jikoni hufiki*

*Ukiingia chumbani uani hufiki*

*Wala chako nala changu kioja nikipi*

*Wengine ni vyura mto havifuatiki.*

#### *Vitumbua*

*Nilikwenda matembezi , upande wa Junda uwa*

*Nilipofika njiani hamkuta msichana , miguu kambetua*

*Kumtizama kichwani , anasenti kanchukua*

*Hapo nikamuuliza biashara gani , mama ulochukua*

*Akanambia nachukua vitumbua , na kimoja bei gani moja pesa wachukua*

*Nikanunua kimoja , nilikula asubuhi mpaka jua kutua*

*Nililala siku nne , kwa raha ya kitumbua*

*Kuamka siku ya tano , macho nishapofua.*

#### *Mkate wa mayai*

*Nilikwenda matembezi , upande Wasinziwe*

*Kule kwekufa ntoto , matanga yasilaliwe*

*Kulipikwa mkate wa mayai , matangani usiliwe*

*Mkate kikimbia siku saba , utafutwa kwa nganga na nkate usigwiwe*

*Juzi ukarudi jikoni , ukazinga mpisiwe*  
*Nguvu ya maji ni mawe , mlimwengu na mwanawe*  
*Kinoo kinkuwapo , mwenye kisuche anowe.*

#### *Atokuja na Ubaya*

*Bismilahi ya kwanza , ya pili ya Rahmani*  
*Nipe kigae na moto , nifukize uwanjani*  
*Atakayekuja na ubaya , Mungu atamlani*  
*Rabi amkuchekuche , kama sana pambani*  
*Rabi ampe uvimbe , wa tumbo atumbukie kwa ndani*  
*Mie nikiomba dua , kwanza atikieni Amin*  
*Ela dua ya malenga , hairudi asilani.*

#### *Kupenda*

*Nauliza wapendao , wapenda namna gani*  
*Na pendo wanalopenda , la nje au la ndani*  
*Nauliza niambiwe , nikampende fulani*  
*Laiti ningalijua , kashapita njia gani*  
*Ningelipanda mashuwa , nikamfuata pwani*  
*Mtu hupenda tabia , sura ina mana gani?*

#### *Bahari*

*Uzama we uzama we na kombe tele*  
*Ukiona maji yanajala usiogele*  
*Baharini hakuna msichana usizoele*

*Tamu ya Tamu**Laiti ningalijua , nisinge kula Nanasi**Ningelikula halua , roho ikatanafasi**Ningelikula na tende , ningekula kwa kiasi**Mwanzo ukitaka kula tamu , kula sharubati lozi**Waswahili walisema , ni dawa ya usingizi**Asiyejua vitamu , husema tamu ni ndizi**Jinga**Jinga emwambia jinga**Tanga emwambia tanga**Nichonga ntumbwi wangu**Muemba wake nchanga**Siku nilotweka dau**Kusi enichomokea**Nikatua tanga ntaani**Kuna bata ala kukungwa wachanga**Washawala kuku wao wasingizia vipanga.**Mwanamme**Mama aliponizaa , enizaa mwanamme**Akanambia mwanangu , nakuzaa nkutume**Utakuta gombe linkugwa , uiname ulichune**Riziki haiwanwi , lazima unume nume*



*Mwerevu**Wewe swahiba mwerevu , mjuzi wa kuongeya**Ingawa ni mshupavu , kwa hili nimeemewa**Utamu wa ndizi mbivu , wapi unapotokeya**Usicheke kilema**Utambue haifai , mja kucheka kilema**Hujamaliza kuumbwa , mitihani ni lazima**Dunia yakuhadaa , wajiona ni mzima**Mazali ungali hai , ujuwe huna salama**Mkono**Hauna dawa mkono**Hauna dawa mkono**Wanawake wagombea**Samaki wa pono.**Wengi wangangania ana nyama nono**Kisiki**Nekwenda safari yangu , upande wa Piki**Nilipofika njiani , hachomwa nsiki**Na ndani ya siki , mna na ujiti**Hujaribu kulivuta , limbana halitiki**Punzi zikinivaa , nikawa sifurukuti**Kiumbe wacha kurapa , hakuna litoshalo ila mauti.*

*Mnazi**Nikwenda matembezi , upande wa Giriama**Nilipofika njiani , kuna ng'ombe kanzama**Haukuta nnazi wayonga yonga , kilele kinsimama**Bibi yangu ataka colgeti , na meno hana**Mahari**Bwanjuma nemekuja uniozeshe mwanao**Mahariye takuchungia Pundao**Nakama senshibisha unirudi kwa vibao.**Shani**Shani ya Mola shani**Shani ya Mola shani**Beberu kuota ndevu ngo'mbe asiote kwani**Beberu na madevuye ni bora ng'ombe thamani*

## Kiambatanishi 2: Masuali ya Wahojiwa

Masuali ya wahojiwa

Kifungu A : (Msanii)

- (i) Umeanza lini kuimba?
- (ii) Wapi ulipopata ujuzi wa kuimba?
- (iii) Una malengo gani unapoimba nyimbo hizi?
- (iv) Jamii inayokusikiliza unakupokeaje?

1. Kifungu B : (Wapenzi)

- (i) Je! Unazijua nyimboza ngoma ya Kibati?
- (ii) Kwa nini unazipenda nyimbo hizo?
- (iii) Ni nyimbo gani unazozipenda zaidi?
- (iv) Je! Unafahamu dhamira za nyimbo hizo?

2. Kifungu C: (Wataalamu)

- (i) Je! Unazijua nyimbo za ngoma ya Kibati?
- (ii) Kuna tofauti gani kati ya nyimbo hizo na nyimbo nyengine?
- (iii) Jee! Jamii ya Wazanzibari wanafahamu dhima za nyimbo za ngoma ya Kibati?
- (iv) Una maoni gani kuhusu usanii wa nyimbo hizi za ngoma ya kibati?